

Meçhul Rapordan Meşhur Hatıрата Ertuğrul Fırkateyni Fotoğrafçısı Haydar Bey'in Meksûr Biyografisi

Ekrem Saltık

Araştırma Makalesi

Dr. Öğr. Üy., Bilecik Şeyh Edebali
Üniversitesi
Bilecik/TÜRKİYE
ekrem.saltik@bilecik.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8087-0986

Geliş: 17 Şubat 2026

Kabul: 27 Nisan 2026

Online Yayın: 23 Haziran 2026

Bu çalışma ön inceleme sürecinde
ve yayımlanmadan önce turnitin ile
taranmıştır.

ÖZ

Ertuğrul Fırkateyni Faciası üzerine oluşan geniş literatür, facianın kendisini defalarca işlemiş; buna karşılık kazazedelerin facia sonrasında hayata serencamını çoğu kez görünmez bırakmıştır. Bu minvalde, tanıklık evreninde hatırat ve raporlarıyla en sık başvurulan isimlerden biri olan Mülazım-ı Sâni Haydar Bey'in kimliği ve facia sonrası yaşamı hakkında şimdiye kadar müstakil bir biyografik inceleme yapılmamıştır. Bu makale, faciaya dair resmî raporlar, sonraki yıllarda ortaya çıkan tanıklık anlatıları ve nihayet bunlardan beslenen belgesel iddialı edebî tefrikalarda dağınık halde bulunan verileri mukayeseli biçimde okuyarak Haydar Bey'in gözden kaçmış biyografisini gün yüzüne çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, 1930'lu yılların ünlü tefrika yazarı Ziya Şakir'in *151 Numaralı Şehit* adlı kurgusal metni başta olmak üzere dönemin çeşitli gazetelerinde beliren "Haydar Kaptan" profili ve ona atfedilmekle birlikte başka tanıklarca da neredeyse birebir tekrar edilen "ben de oradaydım" söyleminin dayanakları tartışılmakta; bazı iddiaların tekil bir tanıklığın yeniden işlenmesiyle üretildiği gösterilerek Ertuğrul Faciası anlatılarının bağımsız tanıklıklar değil, birbirini çoğaltan bir aktarım furçası içinde şekillendiği ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ertuğrul Fırkateyni Faciası, Mülazım-ı Sâni Haydar Efendi, Biyografi Rekonstrüksiyonu, Tanıklık ve Hafıza, Ziya Şakir.

From Unknown Report to Famous Memoir

The Fractured Biography of Haydar Bey, Photographer of the Ertuğrul Frigate

Research Article

Asist. Prof., Bilecik Şeyh Edebali
University, Bilecik/TÜRKİYE
ekrem.saltik@bilecik.edu.tr ORCID:
ORCID: 0000-0001-8087-0986

Received: 17 February 2026

Accepted: 27 April 2026

Published Online: 23 June 2026

This paper was checked for
plagiarism using turnitin during
the preview process and before
publication

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

Atf-Cite:

Saltık, Ekrem. "Meçhul Rapordan
Meşhur Hatıрата Ertuğrul
Fırkateyni Fotoğrafçısı Haydar
Bey'in Meksûr Biyografisi".
History Studies 18, no. 3 (2026): 541-
566. [https://doi.org/10.9737/historystu
dies.1765980](https://doi.org/10.9737/historystu
dies.1765980)

ABSTRACT

The extensive literature on the Ertuğrul Frigate Disaster has repeatedly examined the event itself, while largely leaving the post-disaster lives of the survivors invisible. In this respect, although Mülazım-ı Sâni Haydar Bey is one of the most frequently cited witnesses through his memoirs and reports, no independent biographical study has yet addressed either his identity or his later life. This article aims to reconstruct Haydar Bey's overlooked biography through a comparative reading of dispersed materials: official reports on the disaster, testimonial narratives that emerged in subsequent years, and finally the documentary-styled literary serials produced from them. Accordingly, it discusses the foundations of the "Haydar Kaptan" profile that appeared in various newspapers of the period—especially the famous 1930s serial writer Ziya Şakir's fictional text *151 Numaralı Şehit*—as well as the "I was there too" discourse attributed to him but almost verbatim repeated by other witnesses. By demonstrating that some claims were produced through the reworking of a single testimony, the study shows that Ertuğrul narratives were shaped not by independent witnesses but by a chain of mutually reproducing transmissions.

Keywords: The Ertuğrul Frigate Disaster, Second Lieutenant Haydar Efendi, Biographical Reconstruction, Witness Testimony and Memory, Ziya Şakir.

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

AI Declaration: The author declares that any of AI tools has not been used for this study.

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Yapay Zekâ Beyanı: Herhangi bir yapay zekâ aracı kullanılmamıştır.

Giriş: XIX. Yüzyıl Sonu Küresel Siyasetinde Osmanlı-Japon Yakınlaşması

XIX. Yüzyılın son çeyreği, Batı emperyalizminin sanayi üretimine dayalı hammadde ve pazar ihtiyacını karşılamak üzere Asya coğrafyasına derinlemesine nüfuz ettiği; deniz yollarının, liman şehirlerinin ve diplomatik ittifak ağlarının yeniden tanımlandığı bir geçiş evresidir. Berlin Kongresi sonrasında Avrupa güç dengelerinde belirginleşen İngiliz ağırlığı, Osmanlı Devleti'ni yeni arayışlara sevk etmiş; literatürdeki yaygın kabule göre, Sultan II. Abdülhamid, imparatorluğun İslâm dünyasındaki tarihsel meşruiyetini öne çıkaran bir siyaset dili ve bir denge politikası ikame ederek İngiltere karşısında manevra alanı açmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Ertuğrul Fırkateyni'nin 1889–1890 yıllarında icra ettiği Japonya seferi, temelde bir iade-i ziyaret ve eğitim gezisi olarak hayata geçirilmiş, yolculuk boyunca uğradığı limanlarda gemiye yönelen ilginin, İngiliz idaresinde politik bir sahne olarak yorumlanması seferin sadece diplomasi ve denizcilikle ilgili boyutlarıyla değil ideolojik argümanlarla da tartışılmasına zemin hazırlamıştır.¹ Diğer taraftan, Meiji Restorasyonu ile kabuğunu kırarak Batı ile eşitlik temelinde diplomatik ilişkiler kurma arayışına girmiş olan Japonya için Osmanlı İmparatorluğu, Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya seyahatinin hemen öncesinde Tokyo tarafından, "gayri-Hıristiyan ancak uygar" bir müttefik adayı olarak, Batı'nın dayattığı eşitsiz kapitülasyonları kırmak adına stratejik seçenekler arasında görülmektedir.

Bu geniş politik çerçeve içinde, Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya seyahati, II. Abdülhamid döneminin sembolik diplomasi hamlelerinden biri olarak planlanmış; ancak dönüş yolunda yaşanan ve ilgili literatürde "facia" olarak tanımlanan kaza, Türk Denizcilik Tarihinin en trajik hadiselerinden birine dönüşmüştür. Facianın en somut ve trajik verileri, gemide bulunan tanıkların kaleme aldığı raporlar ile daha sonra farklı mecralarda açığa çıkan hatıralarda yer bulmuştur. Ancak Ertuğrul Fırkateyni üzerine yapılan çalışmalar büyük ölçüde teknik arızalar, seyrüsefer hataları, diplomatik sonuçlar ve uluslararası yankılar üzerinde yoğunlaşmış; kazazedelerin bireysel anlatıları ise çoğu zaman olay örgüsünü tamamlayan ikincil birer "hafriyat malzemesi" olarak görülmüştür. Dolayısıyla, Ertuğrul kazazedelerinin kazadan sağ kurtulduktan sonra belleklerinde kazınmış halde taşıyacakları parçalanmış facia travması ve bu parçalanmanın sonraki yaşamlarındaki sonuçları üzerinde durulmamıştır. Aslında barış zamanında tek bir olayda verilen en yüksek insan kaybı olması hasebiyle Türk Denizcilik Tarihinin, XIX. Yüzyılın son çeyreğindeki en büyük ve en sarsıcı deniz kazası olan faciadaki insan faktörü, sadece "kurtulanlar için toplanan yardımlar" ekseninde çalışılmışsa da faciada hayatını kaybeden yüzlerce insanın geçmişi ve kurtulanların bireysel hikâyeleri ve travmatik belleğin toplumsal hafızaya etkileri fark edilmemiştir. Oysa toplumsal hafıza literatürü böylesi kitlesel kıyımlarla sonuçlanan faciaların yalnızca tarihsel birer örüntü yahut teknik bir hadise değil, insan hikâyeleri üzerinden okunması gereken uzun soluklu birer trajik deneyim olduğunu da göstermektedir.

Hafıza çalışmalarının işaret ettiği üzere, tarihsel hadiseler yalnızca cereyan ettikleri anla sınırlı değildir; anlatılar, unutuş biçimleri ve hatırlama pratikleri üzerinden mütemediyen yeniden kurulur. Kültürel hafıza ile iletişimsel hafıza arasındaki gerilim, tanıklıkların hangi dilde, hangi siyasal ve toplumsal bağlamda dolaşıma girdiğini tayin eder. Bu bakımdan Ertuğrul Faciası, teknik bir deniz kazası olmanın ötesinde, tanık öznelerin diliyle katmanlaşan bir anlam alanı

¹ Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya seyahatinin sebepleriyle ilgili mesnetsiz yorumlar ve ideolojik algı kritikleri için bak: Dündar, A. Merthan. "Muhayyel Tarihe İtiraz: Ertuğrul Faciası, Yamada Torajiro ve Abdülhalim Noda Shotaro Üzerine", *Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi*, Editör K. Ali Akkemik, Sadık Ünay. (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2015), 366-367.

olarak ele alınmalıdır. Tanıklık metinlerinin yorumunda karşılaşılan en temel mesele, anlatının zamansallığıdır. Felaketi yaşayan öznenin hatırlama eylemi, yalnızca geçmişi aktarmak değil, aynı zamanda hatırlamanın gerçekleştiği günün ihtiyaçlarına cevap veren bir anlam kurma çabasıdır. Yorumbilimci ve filozof P. Ricoeur'un işaret ettiği üzere, anlatı geçmişi "olduğu gibi" değil, belli bir bütünlük içinde yeniden düzenler; bu düzenleme ise seçme, dışarıda bırakma ve susma biçimlerini içerir.² Entelektüel tarih ve travma çalışmalarıyla tanınan D. LaCapra'nın travma ile tarih arasındaki mesafeye dair vurgusu,³ Ertuğrul tanıklarının metinlerinde görülen kesintilerin, tekrarlayan imgelerin ve yer yer savunmacı dilin, salt bireysel değil kolektif bir parçalanmanın izleri olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla bu makalede tanıklıklar, yalnızca bilgi kaynağı olarak değil, anlam üretim süreçlerinin birer parçası olan metinler olarak da okunacaktır.

Çalışmanın hareket noktası, "yeniden inşa" kavramının dar anlamda kronoloji kurmaktan ibaret olmadığıdır. Yeniden inşa; farklı tanıklıkların mukayeseli okunmasını, dönemin basın söyleminin ideolojik ve retorik açıdan tenkidini, olayın geçtiği mekânsal bağlamın mikro-tarihsel çözümlemesini ve hatıranın sonraki yıllarda resmî raporlar, hatıratlar ve tefrikalar üzerinden nasıl yeniden üretildiğinin izlenmesini kapsayan çok katmanlı bir okuma pratiğidir. Bu doğrultuda makale, Ertuğrul Fırkateyni hakkında oluşmuş geniş literatürü ansiklopedik biçimde tekrar etmeyi değil; konu başlığında vaat ettiği biyografi inşası ve vaka analizi için doğrudan işlevsel olan kaynaklarla ilerlemeyi tercih etmektedir. Yöntem olarak eleştirel metin karşılaştırması, arşiv belgelerinin bağlamsal çözümlemesi ve söylem tahlili birlikte kullanılacak; böylece tekil bir tanıklığın etrafında örülen anlam ağının izleri sürülecektir.

Ertuğrul Fırkateyni Faciası anlatılarının tanıklık evreni içinde en sık başvurulan metinlerden ilki, sefer boyunca geminin sevk ve idaresinden sorumlu en üst deniz subayı olarak görev yapmış ama kaza gecesi hayatını kaybetmiş olan Kumandan Ali Bey'in mektuplarıdır.⁴ Fırkateynin makine dairesinin işletilmesinden sorumlu teknik subaylardan Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali (Balkır) ise kazanların ve tahrik sisteminin idaresi görevini yürütmüş, facia sırasında ağır şartlar altında kurtarılan az sayıdaki mürettebat arasında yer alarak yaşadıkları daha sonra çeşitli şekillerde yayınlanmıştır.⁵ Fırkateynde çavuş olarak görev yaptığı belirtilen (Bartınlı) Ahmet Erkiş'in, 1937 yılında *Bartın* gazetesine aktardığı hatıralar da eklenmiş⁶; kazadan kurtulan mürettebattan Serdümen Hakkı Efendi'nin Ertuğrul'da yaşananları "destan" formu içinde anlattığı manzum hikâyesi⁷ facianın uzun yıllar sonra dahi canlılığını koruyan sözlü hafıza katmanlarından biri olarak tanıklık evreninde yerini almıştır.

² Paul Ricoeur, *Zaman ve Anlatı*, Çeviren Mehmet Rifat. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), I, 97-112.

³ Dominick LaCapra, *Writing History, Writing Trauma*. (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2001), 41-69.

⁴ Ertuğrul Süvarisi Ali Bey'den Ayşe Hanım'a Mektuplar, Hazırlayan Canan Eronat, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995)

⁵ "Ertuğrul ile Japonya'ya Giden ve Boğulmaktan Kurtularak Avdete Muvaffak Olan Mütেকaid Bahriye Kaymakamı Mehmed Ali Bey'in Müheyyic Hatıraları," nakleden Hikmet Şevki, *Haftalık Mecmua*, no. 77 (3 Kanun-ı Sani 1927): 4 ; Serpil Sürmeli, "Ertuğrul Faciasından Kurtulan Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali (Balkır)'ın Hatıraları," *History Studies* 15, no. 2 (Mayıs 2023): 171-196; Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali (Balkır), *Ertuğrul'un Müheyyic Macerası: Faciadan Kurtulan Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali'nin Ertuğrul Faciası Hatıraları*, Metni Aktaran Hikmet Şevki Bey; günümüz Türkçesine uyarlayan Mirza Mahmut Demir, (İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları, 2024).

⁶ "Ertuğrul Gemisinden Kurtulanlardan İki Bartın'da ve Sağdır", *Bartın Gazetesi*, (2 Eylül 1937), 1, 4; "Ertuğrul Gemisi Nasıl Batmıştı", *Bartın Gazetesi*, (9 Eylül 1937), 2, 4 ; Ayrıca naklen; *Ulus*, (7 Eylül 1937), 1, 4 ; *Akşam Postası*, (9 Eylül 1937), 11 ; *Son Posta*, (9 Eylül 1937), 9 ; R. Hüsrev Gerede, *Mübarek Ertuğrul Şehitlerimiz ve Muhteşem Anıtları* (İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, 1956), 4-5.

⁷ Serdümen Hakkı Efendi, *Kazadan Kurtulan Serdümen Hakkı Efendi'nin Kaleminden Ertuğrul Fırkateyni Destanı*, Hazırlayan M. Sabri Koz, (İstanbul: Atlas Tarih, 2011).

Söz konusu gazete mülakatları ve manzum hatıralar gibi farklı anlatı biçimleri, facianın toplumsal hafızadaki yeniden üretim şekillerine örnek teşkil ederken, tanıklığın yalnızca kamusal dolaşıma girmiş metinlerle sınırlı olmadığını da ortaya koymaktadır. Nitekim sözlü ve yarı-edebî bu anlatıların yanı sıra, resmî arşivlerde saklı kalmış belgeler, tanıklık evreninin daha az görünür fakat en az onlar kadar belirleyici bir katmanını teşkil etmektedir. Bu doğrultuda Deniz Müzesi Arşivi Kütüphanesinde muhafaza edilen ve literatürde uzun süre kimliği belirsiz bırakılan bir subay raporu dikkat çekmektedir.⁸ Mevcut çalışmalar bu raporu anonim bir “yüzbaşı tanıklığı” olarak zikretmiş; metnin üretim bağlamı yeterince sorgulanmamıştır. Oysa mevcut literatürde kimliği meçhul bırakılmış olsa da bu çalışmanın sonraki bölümlerinde yapılan “metinsel kanıt analizi” sayesinde net bir şekilde anlaşılacağı üzere; söz konusu raporun sahibi aslında, faciadan kurtulan subaylara dair 22 Eylül 1890 tarihli telgrafta ‘*Haidel –Midshipman*’ kaydıyla⁹ anılan *Haydar Efendi* adlı mürettebattır.¹⁰ Mülazım-i Sâni Haydar Bey’in sesi, resmî belgelerde silikleşmiş; basın metinlerinde parçalanmış, hatıratlarda ise çoğu kez dolaylı alıntılarla temsil edilmiştir. Haydar Bey’in faciaya dair tanıklığı ve sonrasındaki yaşamının ortaya çıkarılmasıyla, anonimleştirilmiş bir ses, somut bir tarihsel özneye dönüşecek; bu özneleşme, facianın ardından “hafriyatın altında kalan” yaşamlardan en azından birinin daha yeniden görünür kılınmasına imkân sağlayacaktır.

Fotoğraf Memuru Mülazım-i Sâni Haydar

Tarih yazımında mikro-anlatıların gücü, bazen resmi diplomatik yazışmaların çok ötesine geçer; zira belgelerin arasındaki boşluklar ancak canlı şahitliklerle dolabilir. Ertuğrul Fırkateyni’nde bulunan Mülazım-i Sâni (*Teğmen*) Haydar Bey, bu trajedinin en kıymetli şahitlerinden biridir. Ertuğrul Fırkateyni Faciası’ndan kurtulan ve bu olayın en önemli tanıklarından biri olan Haydar Bey, Deniz Harp Okulu (Mekteb-i Bahriye) resmi kayıtlarına göre buraya 1 Haziran 1887 yılında dâhil olup, 31 Temmuz 1889 tarihinde mezun olmuş genç bir subaydır. Japonya seferine, bizzat kendi ifadesiyle; geminin komutanı Osman Paşa tarafından seçilerek "fotoğraf memuru" sıfatıyla katılmıştır.

Ertuğrul Fırkateyni mürettebatına ilişkin personel cetvelinde yer alan kayıtlar, Haydar Bey’in kimliğine dair en güvenilir ve tartışmasız verileri sunmaktadır. Belgede adı “*Haydar, Remzi*” biçiminde kaydedilen subayın memleketi Beşiktaş/İstanbul olarak gösterilmekte; böylece babasının adının *Remzi* olduğu ve kimliğinin klasik Osmanlı nesep yazımıyla kayda geçirildiği kesinleşmektedir. Cetvele göre Haydar Bey, Bahriye Mektebi’nden mezun olduktan sonra güverte sınıfına dâhil olmuş ve 1889’da Ertuğrul Fırkateyni’nin Japonya seyahatine katılan altı mektepli subaydan biri olmuştur. Çizelgeyi yayına hazırlayan F. Çoker, ilgili sayfanın altında yer alan dipnotunda, bu altı subaydan beşinin şehit olduğunu, yalnızca Teğmen Haydar Remzi’nin kurtulduğunu açık biçimde belirtmektedir.¹¹ Bu kayıt, Bahriye Mektebi’nin 1889 mezunu olup faciadan kurtularak “*hayatta kalan tek subay*” olan; Haydar Bey’in tanıklığını kurumsal hafızanın merkezine yerleştirmektedir. Aynı belgede Haydar Bey’in rütbe seyri de izlenebilmektedir. Son rütbesi *Binbaşı* olarak kaydedilmiş; bu rütbeye 23 Temmuz 1908 tarihinde nasbedildiği belirtilmiştir. Cetvelin “Bahriye’den ayrılış” sütununda ise emeklilik kaydı yer almakta; 22 Ocak

⁸ Ertuğrul Fırkateyni Faciası’ndan Kurtulan Bir Kazazedenin Raporu; Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Müzesi, Yazma Eserler, no:38-C ; Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*, (İstanbul: Deniz Basımevi, 1965), 258.

⁹ Söz konusu telgrafta; “*Hayatta kalanlar arasında Romen (Latince) harflerini yaza bilecek kimse kalmayacak, devam edecekler sadece telaffuza göre hecelenerek yazılmıştır. Bu sebepten doğru olmayabilir*” notu bulunmaktadır.

¹⁰ BOA Fon Kodu: HR.ID.. 2044 / 55, 23 Eylül 1890.

¹¹ Fahri Çoker, *Bahriye Mekteplerimiz – Deniz Harp Okulu ve Lise*, (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, 1973), 37.

1917'de emekliye ayrıldığı bilgisi bulunmaktadır. Personel cetvelinden elde edilen bu veriler, Haydar Bey'in yalnızca bir kazazede değil, kariyer çizgisi izlenebilir profesyonel bir Bahriye Subayı olduğunu ortaya koymaktadır.

Facia sırasında şehit olan ve kurtulanların listelendiği arşiv kayıtlarında "Mülazım-i Sâni" unvanıyla geçen Haydar Bey'in¹² doğum tarihine dair (şimdilik) kesin bir kayıt bulunmamakla birlikte, 1887 mezunu oluşu dikkate alındığında 1860'ların ikinci yarısında doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Yaygın basın metinlerinde adı; genellikle "Haydar Efendi / Haydar Kaptan" biçiminde anılan Haydar Bey'in kimliğine ilişkin en problemlili hususlardan biri, 1934 Soyadı Kanunu öncesi belgelerde doğal olarak *soyadı* bilgisinin bulunmamasıdır.

Deniz Harp Okulu (Mekteb-i Bahriye) arşiv kayıtlarında, klasik nesep yazımına uygun biçimde geçen (*Remzi oğlu*) Beşiktaşlı Haydar şeklindeki form, modern biyografik çalışmalarda kimlik sürekliliğini kurmayı güçleştirmekte; özellikle Cumhuriyet dönemi tanıklık metinleriyle Osmanlı dönemi belgeleri arasında eşleştirme sorununa yol açmaktadır. Tam da bu noktada, bu belirsizliği büyük ölçüde giderse de bu çalışmanın bir sonraki bölümünde yapılan analizler doğrultusunda temkinli yaklaşılması gereken 1937 tarihli bir mülakat, tek birincil kaynak olarak tarih sahnesine çıkmakta, mülakatı gerçekleştiren muhabir, anlatıcısını birkaç yerde açık biçimde "Haydar Dolan" adıyla zikretmektedir:¹³

"Haydar Dolan, önündeki masaya dalan gözlerini, dostum A.R.'ye kaldırdı..."

Aynı metnin devamında bu kullanım birkaç kez tekrar edilir:

"Haydar Dolan'ın dik sesi, içli bir isyanla kırılıyor..."

Bu ifadeler, röportajın kaleme alındığı 1937'de Haydar Bey'in resmî soyadının "Dolan" olarak benimsendiğini güçlü biçimde göstermektedir. Röportajın Soyadı Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra yapılmış olması ve metinde soyadının bilinçli biçimde kullanılması, bunun bir gazetecinin yakıştırması değil, kişinin kendini bu şekilde tanıtmayı istediğini düşündürür. Nitekim röportajın tonunda, muhabirin anlatıcılığı bizzat adıyla çağırıldığı görülür: "Halis bir denizcinin olanca hususiyetlerini hüviyetine toplamış olan Haydar Dolan..."¹⁴

Bu kullanım, metnin birincil görüşmeye dayanması, kişinin hayatta olup anlatıya müdahale olması ve nihayet sosyal durumundan ve hatta yedi çocuğundan söz ederek kendini tanıtmış olmasıyla birlikte düşünüldüğünde, biyografik güvenilirlik açısından yerli gibi görünmektedir. Dolayısıyla 1937 tarihli röportaja göre, 1934 Soyadı Kanunu sonrasında Haydar Bey'in resmî soyadı *Dolan'* dir. Son Posta gazetesi muhabiri, anlatıcısını birkaç yerde doğrudan "Haydar Dolan" şeklinde adlandırmakta ve bu kullanım anlatının doğal akışı içinde tekrarlanmaktadır. Bu durum, önceki Osmanlı kayıtlarında "Remzi oğlu Haydar" olarak geçen kimliğin Cumhuriyet dönemindeki resmî karşılığını ortaya koyarak, biyografik süreklilik imkânı sağlasa da "Dolan" soyadının, sonraki yıllara ait resmî arşiv kayıtlarında, nüfus sicillerinde ya da basın haberlerinde henüz doğrulanmamış olması, söz konusu bilginin ihtiyatla ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki gazetecilik pratiklerinde lakap, unvan ve yakıştırmaların soyadı yerine kullanılabilirdiği; röportaj metinlerinde ise anlatıyı dramatikleştirme eğiliminin öne çıktığı bilinmektedir. Bu nedenle "Dolan" adlandırması, mevcut durumda güçlü bir ipucu olmakla birlikte, kesin ve nihai bir kimlik teyidi olarak değil, doğrulanmaya açık bir veri olarak değerlendirilmelidir. Bu ihtiyatlı yaklaşım, yalnızca soyadı meselesiyle sınırlı olmayıp, soyadı bilgisinin tek kaynağı olan "Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük" başlıklı ve muhtemelen kendi döneminde sansasyonel olan röportajın bütün üretim bağlamının eleştirel biçimde sorgulanmasını da gerekli kılmaktadır.

¹² Ceride-i Bahriye; 2 Teşrin-i Evvel 1306.

¹³ Naci Sadullah, "Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük 2", *Son Posta*, (4 Şubat 1937), 6, 10.

¹⁴ Sadullah, "Ertuğrul Faciası...", *Son Posta*, (4 Şubat 1937), 10.

Hayatta Kalan Tek Kahraman Haydar

Dönemin ünlü röportaj yazarlarından Naci Sadullah (Daniş) imzasıyla, 3 Şubat 1937 tarihinde, “Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük” başlığı ile yayınlanan metin, ilk bakışta birincil sözlü tarih kaynağı izlenimi vermesine karşın, üretim koşulları ve metinsel yapısı, bu röportajın gerçekten Haydar Bey ile yüz yüze yapılmış bir görüşmenin ürünü olup olmadığı konusunda ciddi soru işaretleri doğurmaktadır. Zira öncelikle, sansasyonel bir başlıkla gündeme getirilen söz konusu röportaj; yine aynı gazetede, ilk olarak 30 Ocak 1937’den itibaren Ziya Şakir imzasıyla yer bulan “151 Numaralı Şehit” adlı roman tefrikasının¹⁵ yayımlanmaya başlamasının hemen ardından, yalnızca birkaç gün sonra okurla buluşturulmuştur.¹⁶

Üstelik metindeki anlatı örgüsü, iki yıl önce; Süleyman Kâni İrtem’in, Akşam gazetesinde tefrika ettiği hatıralarla¹⁷ dikkat çekici ölçüde paralellik göstermektedir. Olayların sıralanışı, kullanılan denizcilik terimleri, hatta bazı sahnelerin dramatik kurgusu, İrtem 1935 tarihli metninin neredeyse yeniden yazılmış bir versiyonu olduğu izlenimi uyandırmaktadır.

Bu durum, 1937 tarihli metnin doğrudan bir mülakat değil, iki yıl önce yayımlanmış hatıralardan – 151 Numaralı Şehit tefrikasının PR çalışması gibi yarı-kurgusal bir şekilde – derlenmiş ikincil bir gazetecilik metni olabileceği ihtimalini düşündürmekte ve beraberinde söz konusu röportajın bazı detaylarını sorunlu hale getiren düğümler oluşturmaktadır.

Bu noktada, “Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük” başlıklı röportajın 3 Şubat 1937 tarihli ilk kısmında Haydar Bey’in ağzından aktarılan şu sözler, röportajın üretim biçimine dair problemleri düğümlerin ilkinin oluşturur:

“Niyetim size malumat vermektir; fakat görüyorum ki siz bu hususta benden fazla malûmat sahibisiniz.”

Bu ifade, Haydar Bey’in aktif bir özne olarak 151 Numaralı Şehit tefrikası yazarına bizzat başvurduğuna, hatta görüşmeyi talep eden taraf olduğuna işaret etmektedir. Yine aynı satırlarda röportajı yapan Sadullah Naci, kendisini Haydar Bey’le tanıştıranın 151 Numaralı Şehit tefrikası yazarı A.G. (Ziya Şakir Soku) olduğunu söylemektedir. Nedendir bilinmez, Haydar Bey bu röportajdan önce de zaten tanıdığı Ziya Şakir’in bilgi ve belgelerinin önemini, “durduk yere”, Ziya Şakir’in tefrikasını yayınlamakta olan gazetenin muhabirinin huzurunda ‘*Bu kadar vesai, bu kadar malumatı nasıl toplayabildiğine*’ hayret ederek ifade etme gereği duymuştur.¹⁸

¹⁵ A. R., “151 Numaralı Şehit – Ertuğrul Faciasına Karışan Aşk Macerası”, *Son Posta*, (30 Ocak 1937), 1,7 : Ziya Şakir, *Son Posta* gazetesinde 24 Nisan 1937 tarihine kadar toplamda 81 parça halinde yayınlanan tefrikasını nasıl yazdığını anlatırken, yaklaşık beş yıllık bir araştırma yaptığını ve Haydar Bey dışında makinist Mehmet Ali (Balkır) ve mürettebattan “bir başka nefer” ile daha görüştüğünü söylemektedir. Ziya Şakir, “151 Numaralı Şehidi Niçin ve Nasıl Yazdım?”, *Son Posta*, (30 Ocak 1937), 7,10. Son beş yıldır iletişim halinde olduğu ve bir yönüyle aslında hayatta kalan başka son tanıklar keşfetmiş olmasına rağmen onlardan duyduklarını anonimleştirip malzemeye de dönüştürdüğü tefrikası yakın zamanda ayrıca müstakil bir kitap olarak da yayınlanmıştır. Ziya Şakir. *151 Numaralı Şehit – Ertuğrul Faciasında Bir Aşk Hikâyesi*, (İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2014)

¹⁶ Sadullah, “Ertuğrul Faciası...”, *Son Posta*, (3 Şubat 1937), 9.

¹⁷ Süleyman Kâni İrtem’in Akşam gazetesinde yayınladığı “*Saray ve Babıalimin İç Yüzü*” başlıklı tefrika, 4 Haziran 1935 tarihli sayısından itibaren Ertuğrul Fırkateyni bahsine geçmiş, İrtem’in bu bahis bağlamında Haydar Bey’in anlarına yer verdiği bölümler 27 Haziran 1935 tarihinden başlayarak 4 Temmuz 1935 tarihine kadar sürmüştür. Haydar Bey’le Üsküdar’daki evinde görüştüğünü söyleyen İrtem, sonraki günlerde, Ertuğrul Süvarisi Yarbay Ali Bey’in ailesine gönderdiği mektupları bizzat torunu ve o sırada İzmir Milletvekili olan Hasan Âli (Yücel) Bey’den alarak tefrikasına dahil etmiş, nihayet İrtem’in “*Saray ve Babıalimin İç Yüzü*” başlıklı tefrikasındaki Ertuğrul Fırkateyni bahsi, Osman Selim Kocahanoğlu tarafından müstakil bir kitap olarak da yayınlanmıştır. Süleyman Kâni İrtem. *Ertuğrul Faciası Boğazlar Meselesi*, Hazırlayan Osman Selim Kocahanoğlu (İstanbul: Temel Yayınları, 2005). Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde İrtem’in naklettiği hatıralara atıf yapılırken, kaynak takibini kolaylaştırmak için gazetede tefrikaya değil, sonradan birleştirildiği *Ertuğrul Faciası Boğazlar Meselesi* adlı kitap İrtem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi*, (2005) künyesi ile esas alınacaktır.

¹⁸ Sadullah, “Ertuğrul Faciası...”, *Son Posta*, (4 Şubat 1937), 6.

Haydar Bey, "Ertuğrul Faciasına dair bir tefrika yazacağımı okur okumaz hemen bulduğu" 151 Numaralı Şehit tefrikası yazarı Ziya Şakir'in huzurunda yapılan röportajında, çok değil yalnızca iki yıl önce yayımlanan İrtem metnilerindeki ulaşılmaz kişiliğinden bambaşka bir tablo çizer. Zira İrtem'in röportaj yaptığı Haydar Bey'in adresi uzun süre bulunamamış, "Beyrut'a gittiği öğrenilmiş", yazar ona ulaşabilmek için bizzat Üsküdar'daki evine gitmek zorunda kalmıştır.¹⁹

Bu iki anlatı, aynı öznenin kısa zaman aralığında birbirine zıt iki konumda resmedilmesine yol açmaktadır. İrtem'in 1935 tarihli 'Haydar Bey'i, başlangıçta gazeteden yapılan açık çağrıya rağmen ulaşılmaması güç, adresi belirsiz ve yazarın kendi çabasıyla ulaşılmış bir tanikken, Ziya Şakir'in 1937 tarihli 'Haydar Kaptan'ı tefrika duyurusunu okur okumaz yazara koşan ve elindeki belgelere hayret eden şaşkın bir tanığa dönüşmüştür. İrtem anlatısında Haydar Bey, hatırlanmaya muhtaç, pasif ve ulaşılmaması zor bir özneyken, Ziya Şakir'e hayran olan Haydar Kaptan, 151 Numaralı Şehit tefrikasına dair haberlerden bile heyecan duyan, tefrikanın yazarınca toplanmış belgeleri değerlendiren ve tıpkı tefrikanın diğer okuyucuları gibi Ziya Şakir'in anlatacaklarını merakla bekleyen bir figürdür.

Bu tersine dönüş, basit bir "ben buradayım" kararıyla açıklanamayacak ölçüde keskindir. "Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük" metninin retorığı, başlığındaki "tek tanık" vurgusunun okuyucuların zihin dünyasında oluşturacağı hayati konumu yine kendi eliyle darmadağın edip, nihayetinde kurgusal tefrikalar üreten bir yazar olan Ziya Şakir'le bölüştürerek, 151 Numaralı Şehit tefrikasındaki bazı sahnelerin alelade bir kurucu ortağına dönüştürür.

Haydar Bey'i, "Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı" ama Ziya Şakir'in merakla beklenen 151 Numaralı Şehit tefrikasının "şaşkın kurucu ortağı" haline getiren süreç, yine kendi ifadesiyle; "içinde yaşadığı bir hadisenin yanlış anlatılmasına tahammül edemiyor" oluşuyla başlamıştır.²⁰ İronik bir şekilde "içinde yaşadığı o hadiseyi" dönemin Türkiye'sinde yeniden gündeme getireceğinden haberdar olup heyecanlanmasını sağlayan ve duyurularında "Ertuğrul Faciasına Karışan Aşk Macerası" alt başlığı kullanılan 151 Numaralı Şehit tefrikası tarihi bir belgesel dizisi değil, yazarının daha girişinde tarihî bir roman olduğunu özellikle vurguladığı tarihi dekorlu edebi bir kurgudan ibarettir.

"İçinde yaşadığı bir hadisenin yanlış anlatılmasına tahammülü olmayan" ve yaşayan son tanık Haydar Bey, kendisine gerçek görevi olan fotoğraf memuru kimliğiyle rol verilen tefrikadaki kurgusal ve aslında kadın olduğu için belki de en imkânsız karakter Suat'ın, "Mehmed Suat" adıyla bir erkek gibi gemiye alınması sürecinde belirleyici olan kurgusal 'işbirlikçi' Haydar Efendi'den rahatsızlık duymamış gibidir. Benzer şekilde kurgusal Haydar Efendi'den, Suat'ın Ertuğrul'a alınışını bir mizansenle gerçekleştiren ve kendisine;

'Haydar Efendi! Sen fotoğrafçılıktan anlarımışsın. Seni kumandan beye söyleyeceğim. Geminin fotoğrafçılığına tayin ettireceğim. Yalnız şu şartla ki, benim akrabamdan Sıbyan Alayında bir çocuk var. Kendisi fotoğrafçılıktan anlar. Mükemmel okuryazar. İyi İngilizce bilir. Sen bu çocuğu çırak olarak yanına alacaksın. Fotoğrafhane olmak üzere verilecek kamarada yalnız başına yatıracaksın.'

diyen Mustafa Bey karşısında, sadece 'Baş üstüne efendim!' diyebilen²¹ gösterişsiz, itiraz etmeyen, hiyerarşiye bağlı ve yumuşak başlı bir deniz subayı olarak tarif edilmesine de itiraz etmemiştir. Üstelik tefrikasında kendisini diplomatik ve resmi görevlendirmeye bulunduğu fırkateynin ciddiyetini savsaklayan bir "işbirlikçi" olarak gösteren Ziya Şakir'e duyduğu

¹⁹ Süleyman Kâni İrtem, "Haydar Bey Hakkında Bir Not", *Saray ve Babiâlinin İçyüzü* dizisi, *Akşam*, (15 Haziran 1935), 10 ; Süleyman Kâni İrtem, "Ertuğrul Faciasından Kurtulanlardan Birinin Başından Geçenler", *Saray ve Babiâlinin İçyüzü* dizisi, *Akşam*, (27 Haziran 1935), 10.

²⁰ Sadullah, "Ertuğrul Faciası...", *Son Posta*, (4 Şubat 1937), 6.

²¹ Ziya Şakir, *151 Numaralı Şehit*, (2014), 87.

hayranlık itirafının gerçekleştiği masa sahnesinde, elini üzerine koyduğu “*mavi cilbentli*” dosyada bulunan belgeler arasında; gemideki görevi gereği aslında zaten kendisinin çekmiş olması gereken fotoğraflar bulunmaktadır. Ama Haydar Bey, Ziya Şakir’in topladığı ‘*bu kadar vesaik ve fotoğrafa*’ hayret etmekle yetindiği bu sahnede geminin fotoğraf memuru olduğu için, zaten kendinin çektiği ya da mesela bir şekilde faciadan önce kurtarmayı başardığı benzer fotoğraflara yahut yol boyunca bu bağlamda neler yaptığına değinme gereği duymamıştır. Haydar Bey’in fırkateyndeki fotoğrafçılık görevi zemininde “Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük” başlıklı röportajın üretim biçimine dair problemlerden bir diğeri de metinde kullanılan üç görselden, biri facianın yaşandığı döneme, biri de röportajın yayınlandığı tarihe ait olan portre fotoğraflarda düğümlenmektedir.²²

Bu görsellerden boyut olarak en büyük ve net olanı hiç şüphesiz röportajın ilk gününde, röportaj sırasında çekilmiş olduğunu düşündürecek şekilde altında “Haydar Kaptan” ibaresiyle yayınlanmış olan portre fotoğrafıdır.²³ Söz konusu portrede görülen yaşlı kişinin yüz hatları, sakal-bıyık biçimi ve bakış profili, Haydar Bey’in 1937’de anlatılan “yetmişlik ihtiyar” tasviriyle genel olarak uyumludur; ancak bu uyum tek başına kimlik teyidi sağlamaz. Fotoğrafın altında verilen bilgiler, kişiyi “Haydar Kaptan” olarak tanımlamakta; soyadı olarak kullanılan “Dolan” ibaresi ise yalnızca metin içinde geçmektedir. Bu durum, görselin kimliklendirilmesinin metinden görsele doğru tek yönlü bir süreçle kurulduğunu, görselin bağımsız bir kanıt değeri taşımadığını gösterir.

“Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük” başlıklı metinde kullanılan ve yine Haydar Bey’e ait olduğu belirtilen bir diğer fotoğraf, “*Japonya’da Japon millî kıyafetiyle çekilmiş bir resim*” ibaresiyle sunulmuştur.²⁴ Röportajın ikinci gününde, anlatının belgesellik iddiasını güçlendirecek başlıca kanıt olarak konumlandırılmış; metin boyunca anlatılanların “gerçek tanık” tarafından aktarıldığı izlenimini pekiştirmek için kullanılmıştır. Ancak fotoğrafın, tam 47 yıl önce 16 Eylül 1890 gecesi ikiye bölünerek batan bir gemiden nasıl kurtarılmış olabileceği, metnin güvenilirliği açısından çözülmesi gereken temel sorulardan biridir.

Bu bağlamda ilk ihtimal, görselin kazadan önce çekilip İstanbul’a gönderilmiş olmasıdır. Ertuğrul’un Japonya seyahati sırasında İstanbul basınında yer alan bazı haberlerde, gemide çekilen kimi fotoğrafların seyahatin erken safhalarında posta yoluyla İstanbul’a gönderildiği bilinmektedir. Bu durumda söz konusu görselin batıstan önce gönderilmiş bir albümün parçası olması ve Haydar Bey’in şahsî arşivinde muhafaza edilmesi ihtimal dâhilindedir. Röportajda kullanılan fotoğrafın nispeten iyi korunmuş ve stüdyo estetiğine yakın görünümü de onun felaket gecesi üzerinde taşınan bir nesneden ziyade önceden ayrılmış bir nüsha olabileceğini düşündürür; bu senaryo kabul edildiğinde görsel kanıt metnin güvenilirliğini kısmen destekler.

İkinci ihtimal, fotoğrafın kazadan sonra kazazedelerin bir süre misafir edildikleri Kobe günlerinde çekilmiş olmasıdır. Ne var ki tanığın kendi anlatısı bu ihtimali temkinle değerlendirmeyi gerektirir. Haydar Bey, İrtem’e aktardığı hatıralarında Japon İmparatoru tarafından kendisine bir Japon üniforması ihsan edildiğini ayrıntılarıyla anlatmış, üniformanın giydirilişi sırasında yapılan töreni ve gördüğü muameleyi özellikle vurgulamıştır; ancak iki yıl sonra tekrar gündeme geldiğinde, kendisine atfedilen görselle uyumlu biçimde geleneksel Japon kıyafetiyle bir fotoğraf çekirme deneyiminden hiç söz etmemiştir. Böyle bir tecrübe yaşanmış olsaydı, anlatının dramatik yapısı içinde —üniformala bahsinde olduğu gibi— hatırlanmaya değer

²² Bkz. EK 1 – *Türk Basınında Ertuğrul Fırkateyni Fotoğrafçısı Haydar Bey*

²³ Sadullah, “Ertuğrul Faciası...”, *Son Posta*, (3 Şubat 1937), 9.

²⁴ Sadullah, “Ertuğrul Faciası...”, *Son Posta*, (4 Şubat 1937), 6.

bir hadise olarak yer alması beklenirdi. Bu durum, fotoğrafın gerek kazadan önce gönderilmiş gerekse kazadan sonraki Kobe günlerinde çekilmiş olmasına dair ihtimallerin, tanığın ayrıntılı hatıralarıyla doğrudan doğrulanamadığını göstermektedir.

Üçüncü ihtimal ise fotoğrafın bizzat kazadan kurtarıldığı varsayımdır. Ancak metnin iç mantığı ve facianın fizikî koşulları dikkate alındığında bu ihtimal en problemlî görünendir. Haydar Bey'in anlatısında kurtuluş sahnesi “*saatlerce süren boğuşma, direğe tutunma ve çanaklığa sürüklenme*” biçiminde tasvir edilir; böyle bir ortamda kâğıt esaslı bir fotoğrafın korunabilmesi son derece düşük ihtimaldir. Metinde fotoğrafın kurtarılışına dair tek bir açıklamanın bulunmaması şüpheyi artırmakta; ayrıca küpürdeki görselin 1890'ların Japonya'sında çekilmiş bir hatıra fotoğrafından ziyade 1930'ların portre estetiğine yakın bir teknik kalite sergilemesi — ışık, kadraj ve kostüm ayrıntılarının dönemin popüler “oryantal” temsilleriyle uyumu— fotoğrafın gazetecilik pratiği içinde yeniden üretilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu durum, röportajın tamamının İrtem'in iki yıl önce yayımlanan tefrikalarından türetilmiş olabileceği yönündeki şüphelerle birleştiğinde, görsel kanıtın da aynı editoryal kurgunun parçası olabileceğini düşündürür.

Sonuç olarak “Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük” başlıklı röportajın özellikle ikinci gününde yayımlanan söz konusu fotoğraf, röportajın belgesel niteliğini destekleyen güçlü bir unsur gibi sunulmuş olsa da kurtarılabilirlik koşulları, teknik özellikleri ve metinsel bağlamı birlikte değerlendirildiğinde temkinle yaklaşılması gereken problemlî bir görsel olarak görülmelidir. Fotoğrafın gerçekten Japonya seyahatinden kalmış bir hatıra mı, yoksa 1937'de kamuoyunda artan Ertuğrul ilgisi içinde Haydar Bey'in o sırada çekilmiş fotoğrafının etkisini arttıracak şekilde temin edilmiş temsili bir imge mi olduğu mevcut verilerle kesinleştirilememektedir. Nitekim bu belirsizlik, röportajın yayımlandığı kültürel bağlam ve dönemin siyasal koşulları dikkate alındığında daha da kuşkulu hale gelmektedir. Zira Haydar Bey'in “Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı” olarak takdim edilip nihayet 151 Numaralı Şehit tefrikasında ülke gündemine taşınmasıyla eşzamanlı olarak Türkiye'de, Ertuğrul Faciası'nın vuku bulduğu Oşima Adası'nda şehitlerin hatırasını ebedileştirmek üzere devlet destekli askerî bir anıtın inşası gündeme gelmiş; anıtın açılışını takip eden günlerde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği de faciadan sağ kurtulanların tespiti için resmî yazışmalar yürütmeye başlamıştır.²⁵ Böyle bir atmosferde “son kahraman” figürünün öne çıkarılması, röportajın hafıza politikalarıyla uyumlu bir temsil ihtiyacına cevap veren kurgusal-editoryal bir üretim olabileceğini düşündürmektedir.

Röportajda Haydar Bey'in sosyal durumuna, yedi çocuğuna ve yoksulluğuna dair yapılan vurgular ile “*Japonya'da namlarına muazzam abideler dikilen o adamlardan birinin Türkiye'de sürünmesi*”²⁶ türünden ifadeler, dönemin yardım kampanyalarını ve duygusal seferberlik dilini açıkça çağrıştırmaktadır. Bu söylem, metnin salt belgesel bir görüşmeden ziyade kamuoyunu harekete geçirmeyi amaçlayan kurgusal bir çerçeve içinde şekillendirilmiş olabileceğine işaret eden önemli bir boyut olarak öne çıkar.

Nitekim 1937 Eylül'ünde Halkevi tarafından, faciadan sağ kurtulmuş Ahmet Erkiş ve beraberindeki Ali (Özkaya) adlı bir başka tanığa madalya ve hediyeler verilmesi basında geniş yankı bulurken,²⁷ birkaç ay önce Ziya Şakir'in yazılarıyla gündeme gelen ve Türkiye

²⁵ “Ertuğrul Gemisi Nasıl Batmıştı”, *Ulus*, (7 Eylül 1937), 1, 4 : “Bartınlı İhtiyar Ahmet Macerasını Anlatıyor”, *Akşam Postası*, (9 Eylül 1937), 11; “Ertuğrul Faciası”, *Türksözü*, (10 Eylül 1937), 1, 3.

²⁶ Sadullah, “Ertuğrul Faciası...”, *Son Posta*, (4 Şubat 1937), 10.

²⁷ “Ertuğrul Gemisi...”, *Ulus* (7 Eylül 1937), 1,4 : *Akşam Postası*, (9 Eylül 1937), 11 : *Türksözü*, (10 Eylül 1937), 1,3 ; 549

kamuoyunun soyadını bu vesileyle öğrendiği “Haydar Kaptan” figürünün aynı dönemde benzer biçimde teyit edilip sahiplenilmemesi dikkat çekicidir. Zira bu durumda, görece “sıradan” birer çavuş oldukları belirtilen Ahmet Erkiş ve arkadaşının resmî törenlerle görünür kılındığı bir dönemde, daha eğitilmiş ve rütbece “üstün” olduğu anlaşılan Haydar Dolan, kurumsal düzeyde neredeyse bütünüyle göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla mevcut belgeler ışığında bu “tuhaflik”, Ziya Şakir’in inşa ettiği “Haydar Kaptan” anlatısının kurumsal kaynaklarca doğrulanamayışını da beraberinde getirmektedir.

Bütün bu göstergeler, 1937 tarihli metnin, İrtem’in 1935 tefrikalarının yeniden işlenmesiyle oluşturulmuş yarı-kurgusal bir röportaj olma olasılığını ciddi biçimde düşündürmektedir. Bu bağlamda oldukça ilginç ve Ertuğrul Faciası hatıralarının farklı kişiler tarafından bağımsız biçimde hatırlanmasından ziyade aslında Haydar Bey’e ait olan kurucu anlatı çekirdeğinin farklı ağızlara aktarılmasıyla çoğaldığını düşündüren bir anlatı, kazadan sağ kurtulan ve fırkateynin imamı olan Şileli Hafız Ali Efendi’ye aittir. Zafer gazetesinin facianın yâd edildiği 1952 tarihli bir nüshasında, eski Deniz Şûrası’nın basılmamış vesikalarına dayandırarak aktardığı bu tanıklıkta, fırkateyn kayalıklara çarptığı zaman tıpkı Haydar Bey’in gözlerinin önünde akan sahnede olduğu gibi *bir ana baba günü kopmuş, kazanlar patlamış ve fırkateyn beş dakika içinde*” battıktan sonra ortaya çıkan enkaz denizin yüzeyine yayılmıştır.²⁸ Hafız Ali’nin tanıklığını imkânsız hale getiren detaylar geminin batma anında değil batmadan önceki teknik süreç ve battıktan sonra nasıl kurtulduğuna dair sahnelerle ilgilidir. Zira geminin imamı anlatısında gemideki görevi gereği; farkında, dahilinde yahut en azından takibinde olduğu ibadet merkezli zaman, mekân yahut eylem detayları değil de tıpkı Haydar Bey gibi sadece bir güverte subayının tüm detaylarıyla farkında, dahilinde ve takibinde olabileceği bilgiler vererek fırkateynin “*Yokohama’dan 250 mil uzakta*” batmadan önce dalgaların “*hemen hemen 40 kademe kadar*” çıktığını, “*yalpa derecesinin 38 rakamının üzerinde*” olduğunu anlatmıştır.

Tanıklığın fırkateynin battıktan sonrasıyla ilgili imkânsız sahnesi ise saatlerce çırpınarak nihayetinde kıyıya çıkmadan önce üzerine çıktığı direği Osman Paşa ile paylaştığı sahnedir. Oysa çalışmanın, *Facianın Tanığı Kazazede ve Raportör Haydar* başlıklı bir sonraki bölümünde detaylandırılacağı üzere söz konusu sahnede direğin üzerinde, Haydar Bey’in anlattıklarına göre yanında “*Teofik, İsmail ve kumandan Osman Paşa*” bulunmaktadır. Yani Haydar Bey, “can pazarı” halinde tutundukları direği kimlerle paylaştığını isim isim, rütbe tercihi yapmadan sıralarken, Hafız Ali bir tek geminin kaptanını görmüş, diğer “zevat” anlatısında hiçbir şekilde yer bulamamıştır. Üstelik Hafız Ali’nin kurtuluş anlatısının devamı, aynı direğin üzerinde omuz omuza yaşama tutunmuş olması gereken Haydar Bey’in anlattıklarıyla neredeyse birebir aynıdır: Dalgaların fırlattığı kerestelerden biri paşanın başına şiddetle çarpmış, “*zavallı mübarek ruhunu derhal Allah’na teslim*” etmiş ve o da dört beş saat denizle mücadele ettikten sonra kendini kıyıdaki bir kayanın üzerinde bulmuştur.

“Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük” başlıklı röportajdan yalnızca birkaç ay sonra, Oşima Adası’ndaki anıtın açılışıyla yoğunlaşan Japonya gündemi sürerken, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin sağ kalanlara yönelik destek çağrılarının ardından Bartın’da ortaya çıkan erarla birlikte basın ve resmî söylem düzleminde ülke çapında dikkat çekici bir “yaşayan son tanık” enflasyonu başlamıştır. Bu süreçte gazetelerde Bartın’daki son tanıkların “maceralarına” dair artçı haberler sürerken, bu kez İstanbul’dan bir başka “son tanık” olarak İsmail Çavuş’un sokaklarda dilenirken bulunması kamuoyuna yansımış; İsmail Çavuş, Tan gazetesinin manşetinde son tanık olarak sunulmasına rağmen, Bursa’da Hacı Ateş adlı bir başka tanığın da hayatta olduğundan bahsetmiştir. Dönemin “tanık enflasyonu” bağlamında tespit edilebilen son ismi olan Celal Batmaz ise iddiasını daha ileri taşıyarak, Ertuğrul kazazedelerine vaat edilen maddi destekten yararlanmak üzere Dışişleri Bakanlığına resmî dilekçeyle başvurmuştur. BOA, TDA., 543 / 44764 / 215656-9, 19 Temmuz 1944.

²⁸ Ragıp Akyavaş, “Ertuğrul Faciasının Hazin Yıldönümü”. *Zafer* (16 Temmuz 1952), 5.

Bu ölçüde ayrıntılı ve sıralı örtüşmeler, metni sıradan bir görgü tanıklığından uzaklaştırmaktadır. Zira anlatı yalnızca belirli bir gözlem noktasından kurulmamış hem fırkateynin hem de batmakta olan enkazın farklı bölümlerindeki gelişmeler tek bir bakışta toplanmıştır. Hafız Ali Yokohama'dan 250 mil uzaklaşmış olan fırkateynin batmasıyla sonuçlanan akışın başından itibaren nihayetinde bir güverte subayı da olan Haydar Bey ile aynı noktadan eş zamanlı olarak neredeyse birebir aynı şeyleri görmüş, aynı sesleri duymuş, aynı zamana yayılan çarpınışlardan sonra kendini aynı kayanın üzerine bulmuştur. Oysa bu tür bütüncül bir kavrayış, gemideki sınırlı bir konumdan edinilmiş parçalı izlenimlerin toplamı değil, ancak seyirden sorumlu bir subayın kurabileceği nitelikte bir olay şemasıdır. Hafız Ali'nin anlatısı ise sahip olduğu olay örgüsüyle bireysel hafızadan çağrılarak inşa edilmiş bir hatırayı değil de önceden kurulmuş bir anlatı düzenine farklı bir öznenin yerleştirildiği bir "tıpkı basımı" çağrıştırmaktadır. Bu durum, Ertuğrul Faciası hatıralarının farklı kişiler tarafından bağımsız biçimde hatırlanmasından ziyade erken dönemde oluşmuş bir kurucu anlatı çekirdeğinin sonraki yıllarda farklı ağızlara aktarılmasıyla çoğaldığını göstermektedir. Böylece tanıklık bireysel hafızanın ürünü olmaktan çıkarak dolaşıma giren kolektif bir hafıza formuna dönüşmüş, daha erken bir tanıklık sonraki anlatılar için kurucu kaynak haline gelmiştir. Dolayısıyla Ertuğrul Faciası anlatıları yalnızca zamansal bir hatırlama sürecinden değil, metinsel bir aktarım zincirinden geçmiştir. Bu zincirin başlangıç halkasını teşkil eden metin ise, olayın hemen ardından kaleme alınmış olması ve teknik ayrıntı yoğunluğu sayesinde sonraki anlatıların çoğuna zemin hazırlayan Haydar Bey'e ait rapordur. Bu nedenle facianın oluş biçimini çözümlmek için en elverişli başlangıç noktası, türev anlatıların gösterdiği bu ortaklıklar dikkate alınarak yeniden bu rapora dönmektir. Raporun ve 1935 tarihli İrtem anlatısı dışında kalan "Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük" röportajı ise tartışmasız birincil tanıklık belgesi olarak değil, dönemin Türkiye-Japonya ilişkileri gündemi, bu gündemden beslenen yahut gündemi besleyen basın pratiği ve bu çerçevedeki resmî hafıza inşasıyla iç içe geçmiş problemlerli bir kaynak olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla bu çalışma, yeni arşiv belgeleriyle doğrulanana kadar, "Dolan" soyadını geçici ve tartışmaya açık bir tanımlayıcı olarak kullanmakta; konunun nihai hükmünü yeni belge bulgularına bırakmaktadır.

Facianın Tanığı Kazazede ve Raportör Haydar

Çalışmanın başında da ifade edildiği üzere Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya seyahati, Osmanlı-Japon dostluğunu pekiştirmeyi amaçlayan diplomatik bir misyon olarak başlamıştır. Ancak dönüş yolculuğu, mevsim şartları ve geminin teknik durumu bakımından oldukça risklidir. 1890 Eylül'ünde Yokohama'dan ayrılan gemi, kolera tahaffuzhanesi Nagaura önlerinden demir alarak açık denize çıkmış, ilk saatlerinde havanın sakin, rüzgârın hafif olduğu yolculuğun seyri Pasifik'in meşhur tayfun kuşağına girildikçe değişmeye başlamıştır. Kaza Nitekim ertesi gün rüzgâr şiddetlenmeye, dalgalar kırk kademeye varan yüksekliklere ulaşmaya başlayınca gemi 40 kademe kadar çıkıp 38 dereceye varan tehlikeli yalpalar yaparken bastıran gece karanlığı, yağmur ve fırtına görüşü neredeyse sifira indirecek, kaza kaçınılmaz hale gelecektir.²⁹ Bu çerçevede, Haydar Bey'e ait olup Deniz Müzesi Arşivi Kütüphanesinde muhafaza edilen 18 Eylül 1890 tarihli kaza raporu ile 4 Haziran 1935 tarihinden itibaren Akşam gazetesinde Süleyman Kâni İrtem imzasıyla tefrika edilen hatırat Ertuğrul Fırkateyni'nin batış sürecinin kronolojik ve olgusal olarak yeniden inşasını mümkün kılan iki belirleyici ana kaynak olarak öne çıkmaktadır.

²⁹ Kazazede Raporu, DKK Müzesi, Yazma Eserler, No: 38-C.

Rapor, olayın hemen akabinde kaleme alınmış olması nedeniyle, “40 kademe kadar çıkıp 38 dereceye varan” dalgaların deniz seyri, süreç boyunca gerçekleşen manevra emirleri, meteorolojik koşullar ve geminin fiziksel çözülüşüne dair teknik ayrıntıları yoğun ve özlü bir biçimde aktarmakta; ilk olarak Akşam gazetesinde tefrika edilen anılar ise aynı hadisenin daha geniş bir zaman ufku içinde, tanığın kişisel gözlemleri ve deneyimleri eşliğinde ayrıntılandırılmasına imkân tanımaktadır. Bu iki metnin birlikte değerlendirilmesi, batışın yalnızca sonuçlarıyla değil, oluş biçimiyle de izlenebilmesini sağlamakta; böylece felaket, anlatı düzleminden çıkarak eleştirel ve karşılaştırmalı bir tarihsel çözümlemenin nesnesi hâline gelmektedir.

Haydar Bey’in İrtem’e anlattıklarında kullandığı dil, yolculuğun daha başından itibaren teknik kaygıların ağır bastığını gösterir. Süveys’te yaşanan arıza, onun hafızasında kırılma noktası olmuş, kırılmanın kaynağı olan teknik altyapıyı tasvir ederken; “Ertuğrul’un omurgası eskiliğinden dolayı başı kıcı sarkmış, kavis haline gelmişti”, “Kırılan dümende kurt yenikleri vardı.”³⁰ demiştir. Verdiği detaylar sayesinde yalnızca görgü tanığı değil, mekanik süreçlere vâkıf bir subay olduğunu da ispatlamış olan Haydar Bey’in kaza raporunda faciaya dönüşecek olan dönüş yolculuğunun başlangıcı da oldukça nettir.

Fırkateyn, Yokohama’dan kolera tahaffuzhanesi (Nagaura) önlerinden ayrılmış, seyrin “normal” olduğu ilk saatlerine hafif rüzgârın eşlik ettiği yolculuğa “minval üzere” devam edilmiş ancak deniz ertesi gün şiddetlenmeye başlamıştır.³¹

Haydar Bey, geminin Yokohama’dan 250 mil açıldıktan sonra Kaşinozaki Feneri’ni pruvaya almasıyla gemi içinde “Allah Allah” seslerinin işitilmeye başladığını vurgular. Bu bölüm, batışın “psikolojik eşliğini” de verir: artık mürettebat tehlikeyi sezmektedir.

İrtem’e verdiği mülakatta, “Ertuğrul’un teknik yorgunluğu, omurganın eskiliği, dümen ve makine sorunları” gibi detaylar vererek, “felakete gidişi” daha geriden kurmakta olan Haydar Bey, fırkateyn, daha yolculuğun başından “Biz gidemeyiz!” dercesine zorlanmakta olduğu için, mürettebatın Süveys’te ikiye bölündüğünü, daha Japonya’ya varmadan yola devam etmek istemeyen ve kendisinin de dahil olduğu hoşnutsuzluktan bahsetmektedir.³² Nihayet yolculuk boyunca dalga dalga yayılan hoşnutsuzluğun dönüş yolunda tüm mürettebatı esir almasını katman katman anlatırken rapordaki “olay anı” anlatısına kıyasla daha yapısal bir çerçeve sunmakta, fırkateyndeki teknik kusurların mürettebat psikolojisine nasıl dönüştüğünü göstermektedir.

Facia gecesi, rapor ile hatırat arasında neredeyse aynı koreografiyle ile veriliyorsa da rapor, kazaya giden ve fenerin bordoya alınıp, dönmek üzere “Sancağa gel!” komutunun verildiği düğüm sahnesinin gece saat 3 sularında yaşandığını işaret eder: Ama hemen ardından kritik cümle gelir: fırtına, yağmur, zifiri karanlık ve özellikle “tayfun tabir olunan o müthiş dönücü rüzgâr” gemiyi yolundan düşürmüştür.³³

Hatırat bu “kontrol kaybı” daha teknik ve dramatik bir zincire bağlanır: gemi su almaya başlar, makinede istim düşer, hız iyice azalır; dümenin kopmasıyla Ertuğrul “saman çöpü gibi” savrulur. Hatıratın bu kısmının, sahneyi rapordaki ‘yoldan düşme’ ifadesi ile uyumlu bir şekilde genişletmesi, fırkateynin batmasına engel olacak bir hamleyi neden yapamadığına dair tek satırlık sebebin, hatıratın çok basamaklı bir süreç olarak izlenebilmesine imkân sağlamaktadır.³⁴

³⁰ İrtem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi* (2005), 66

³¹ *Kazazede Raporu*, DKK Müzesi, Yazma Eserler, No: 38-C.

³² İrtem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi* (2005), 65,66.

³³ *Kazazede Raporu*, DKK Müzesi, Yazma Eserler, No: 38-C.

³⁴ İrtem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi* (2005), 70,71.

Kaza raporunda çarpmanın yeri ve sonucu doğrudan yazılır: Fırkateyn Kaşinozaki'den 1 mil açıkta "Kii" ismindeki kayalara³⁵ çarpmış ve kazanı patlamıştır. Ardından, felaketin insan kalabalığı içinde nasıl yaşandığı tek bir büyük tasvirle verilir: "*Sefine kayaya çarptığı zaman bir ana baba günü koptu...*"³⁶ Bu cümle, raporun en çarpıcı eşiklerinden biridir; çünkü bundan sonrası artık "seyir" değil bir "dağılma" tasviridir.

Fırkateynin Kii kayalıklarına çarpma sahnesi hatıratıta "tek seferlik bir darbe" olarak değil, yinelenen bir kırılma gibi anlatılır: geminin ortasından, kazanın altından kayalara çarpması ve bu çarpmaların "*birkaç defa daha tekrür etmesi*" rapordaki "*kazan patladı*" sonucunu dramatik bir sarsıntı dizisiyle tamamlar.

Raporun güçlü yanı, felaketin güvertede aldığı biçimi çok yoğun vermesidir: Haydar Bey kendini "*kıç kasarası üzerinde*" konumlar; "*kalbine asla korku gelmemiş*", gözünü direklerle dikmiştir. Çünkü asıl ölüm, yıkılan direklerin altında kalmaktır. Nitekim direklerin ölümcüllüğü yıkılışlarıyla "*180 ile 200 kişiyi*" telef ettiği şeklindeki "telefat" rakamlarıyla doğrulanmış, direklerin neden olduğu kayıplar adeta bir savaş kaybı gibi yazılmış, "*sefine beş dakika zarfında kâmilan parçalanıp*" deniz üzerine yayılmıştır. Nitekim rapordaki bu tasvirler, felaket anlatılarında nadir görülen bir zaman duygusu da verir. Haydar Bey'e göre her şey "*5 dakikada*" olup bitmiştir.³⁷ Ancak bu ifadeyi kesin bir kronometrik ölçümden ziyade, felaket içindeki tanıgın öznel zaman deneyimini yansıtan travmatik bir gösterge olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Bu gösterge, facia gecesinin sonradan kurgulanmadığını, Haydar Bey'in zihninde bedensel bir kronometre ve harita olarak yer ettiğini düşündürür. Nitekim o geceyi anlatırken kullandığı; "*bocalamak*", "*sürüklenmek*" ve "*mucize*" gibi kelimeler travmatik deneyimin izlerini taşır. Travma psikolojisi literatürünün açıkça ortaya koyduğu üzere; aşırı tehdit ve hayatta kalma stresinin etkin olduğu anlarda zaman algısı daralmakta, olaylar "olduğundan daha kısa" ya da "tek bir an içinde" yaşanmış gibi hatırlanabilmekte, kriz anında kronolojik zaman parçalanarak "yoğunlaşmış şimdilere" dönüşmektedir.³⁸

XIX. Yüzyıl Deniz Kazalarına dair teknik okumalar, özellikle ahşap gövdeli ve karma makine tahrikli gemilerde karaya oturma yahut şiddetli çarpma anında gövde bütünlüğünün bozulmasıyla birlikte ilk su girişinin çok hızlı başlayabildiğini, kazan ve direk donanımındaki arızaların da bu süreci zincirleme biçimde hızlandırdığını göstermektedir. Bununla birlikte olayın "tam kayıp" haline evrilme süresi; geminin bölmelendirme kapasitesi, açıklığın yeri ve büyüklüğü, deniz durumu ile kıyı topoğrafyası gibi değişkenlere bağlı olarak dakikalardan saatlere uzanan geniş bir aralıkta seyretmekte, her vakada tek tip bir zaman şablonundan söz etmek mümkün olmamaktadır. Bu zeminde Ertuğrul Fırkateyni'nin Kii kayalıklarına çarpmasıyla gerçekleşen kazanın ardından başlayan batış süresi, dönemin ahşap-karma konstrüksiyonlu gemilerinde görülen bu hızla yoğunlaşan fakat bağlama göre değişen çöküş dinamikleri içinde değerlendirilmelidir.³⁹

³⁵ Bölgenin adı Meiji döneminde Kii Eyaletidir.

³⁶ *Kazazede Raporu*, DKK Müzesi, Yazma Eserler, No: 38-C.

³⁷ *Kazazede Raporu*, DKK Müzesi, Yazma Eserler, No: 38-C.

³⁸ Aşırı stres ve hayati tehdit altında zaman algısının daralması, deneysel ve klinik literatürde geniş tartışılmış, özellikle yüksek uyarılmışlık durumlarında, bireylerin, olay sürelerini sistematik olarak olduğundan daha kısa tahmin ettikleri anlaşılmıştır. (Stetson, Fiesta & Eagleman, 2007). Kriz anlarında kronolojik zaman "yoğunlaşmış şimdiler" hâline gelmekte, öznenin arızıklık duygusu zayıflarken (Arstila, 2012), travma belleği şok edici olayları tek ve kompakt bir zaman birimi olarak kodlamaktadır (van der Kolk & Fisler, 1995).

³⁹ Kıyasa elverişli süreç analizi için bak: Teemu Manderbacka, Tommi Mikkola, Pekka Ruponen ve Jerzy Matusiak, "Transient Response of a Ship to an Abrupt Flooding Accounting for the Momentum Flux", *Journal of Fluids and*

Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, Haydar Bey'in "beş dakika" demesi olayın fiili süresinin kesin kanıtı olarak değil, düzenin, komut zincirinin ve hiyerarşinin algısal olarak bir anda çözülüşünü ifade eden yoğunlaştırılmış bir zaman anlatısı olarak okunduğunda, facianın travmatik hatırası açısından daha çarpıcıdır. Zira belki de tarihsel gerçekliğe de işaret eden söz konusu ifade, aslında tanığın bilişsel ve duygusal sınırları içinde yorumlanmasını gerektiren "parçalanmanın", yönetilemez şekilde bir anda olup bittiğini de göstermektedir.

Hatıratıta Haydar Bey'in zihnindeki kronolojik zamanı parçalayarak "yoğunlaşmış şimdilere" dönüştüren travmatik unsurların belki de en şiddetlisi; kazanın ilk anından başlayıp giderek yükselen kalabalık seslerdir. Kayalıklara çarparak batmaya başlayan gemiden kurtulmaya çalışanların doluştukları filikalardaki bağrıışmalarına "yüreği tahammül edemeyen" Haydar Bey'in anlatısı, bir "ses mahşerinden" çıkarak hayatta kalma rotasını ayrıntılandırarak şekilde "enkaz üstünde sürüklenme" haline geçer. Denizde bir süre "mahşer gibi" yükselen "Allah, Allah!", "Can kurtaran yok mu?" sesleri, kurtuluş sahnesine doğru; rapordaki "beş dakika" ile uyumlu ve bir dalganın geri çekilmesi gibi yavaş yavaş azalarak kesilir.⁴⁰

Rapor, Haydar Bey'in hayatta kalma eylemini kısa ama vurucu bir şekilde anlatır: Paşa ile "kırılan bir direğin üzerine" çıkmış; sahile yaklaşırken başına aldığı bir darbeyle "paşa teslimi ruh" etmiştir. Ardından Haydar Bey, "3-4 kere batıp çıktıktan sonra.. 4-5 saat denizde uğraşa uğraşa... nihayet salimen" karaya çıkmıştır.⁴¹

Hatıratın, mizena direğini en kritik sahneye konumlandığı bu aşamada: "Mizena yaydan ok çıkar gibi süratle ileri giderken", Haydar Bey "bir direktan ötekine aktarma etmekte" bu sırada yanında "Teofik, İsmail ve kumandan Osman Paşa" bulunmaktadır. Osman Paşa'nın ölümü, raporda bir darbeyken, hatıratıta bu darbe ürpertici bir görsellikle tasvir edilerek detaylandırılmış, Paşa'nın kafasının direk tarafından "giyotin gibi kesilip" götürüldüğü detayı verilmiştir.⁴²

Bu iki metin birlikte okunduğunda, rapordaki "başına çarpma" sonucu ifadesinin bir kayıt dili, hatıratıdaki "giyotin gibi" tasvirinin ise bir hafıza dili olduğu ve aynı olayın hatıra ve hafızadaki farklı yoğunluklarına işaret ettiği görülmektedir.

Raporun faciadan sağ kurtulup karaya çıkıldığında yukarıdaki fenere giden bir yolun olmadığına işaret eden sahnesi de oldukça sade ve nettir. Haydar Bey "bir don bir gömlek" gece boyunca sabahı beklerken, yaralıların, geride bıraktığı ses mahşerinin travmatik hatırasını besleyen ama nihayetinde kurtuluşun işareti olan "ah u enin" seslerine tahammül etmek zorunda kalmıştır. Sabah, dar bir yol bulunmuş, fenere çıkmış, fencilerin yardımıyla yaralar temizlenmiş, "Allah ve Padişaha şükredilerek" karınlar doyurulmuş, ama dil bilmedikleri için hallerini anlatmaları pek mümkün olmamıştır.⁴³

Aynı sahneyi "Japonların organizasyonu" ve ilk yardım ayrıntılarıyla genişleten hatıratıta göre: balıkçıların sedye yaparak yaralıları fenere taşımalarından itibaren artık kazazedeler sadece kazanın ruhsal ve bedensel sonuçlarıyla değil coğrafya ve iletişimsizlikle de mücadele etmek zorunda kalmıştır.⁴⁴ Bu eşikte tanıklığın, aslında gerçek bir "ölüm kalım" savaşıyla ilgili olduğuna işaret eden bir sahne Haydar Bey'in kendilerini Kobe'ye götüren geminin güvertesinde

Structures, 57 (2015), 108–126; *Handbook of Damage Control*, "Progressive Flooding and Watertight Integrity", maritime.org, [Erişim: 10 Ocak 2026]

⁴⁰ İrttem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi* (2005), 72,73,74.

⁴¹ *Kazazede Raporu*, DKK Müzesi, Yazma Eserler, No: 38-C.

⁴² İrttem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi* (2005), 71, 72; *Kazazede Raporu*, DKK Müzesi, Yazma Eserler, No: 38-C.

⁴³ *Kazazede Raporu*, DKK Müzesi, Yazma Eserler, No: 38-C.

⁴⁴ İrttem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi* (2005), 74-75.

elinde dürbünle etrafı seyrettiği sırada gerçekleşmiştir. Bu sahneyi tasvir ederken “meğer fırtınanın yalnızca kırıntısına, serpintisine çatmışız” diyen Haydar Bey’in o gece başka gemilerin de battığını sonradan öğrenmesi,⁴⁵ “kurtuluş” anındaki dar algı alanı ile felaketin gerçek boyutu arasındaki kopukluğa işaret ettiği kadar, tanığın önce hayatta kaldığına, ama neyin içinden çıktığını ancak –bu çalışmada yapıldığı üzere– olay yerini analiz ettiği geriye dönük bilgiyle anlayabildiğine de işaret etmektedir. Böylece anlatı, bir kazanın tasvirinden ziyade, felaketin büyüklüğünün ancak sessizlikten sonra kavranabildiği ve kişinin kendisini devasa bir parçalanmanın artığında konumlandırabildiği travmatik farkındalık eşiğini görünür kılan bir hatırlama biçimi hâline gelmektedir.

Haydar Bey, nihayet kazadan kurtulup Kobe’ye getirildiklerinde karşılaştıkları yüklü miktarda maddi yardım teklifine özellikle mesafeli yaklaştıklarını, “hükümet askeri oldukları için yardım alamayacaklarını” belirtirken İstanbul’a hesap vermektan çekindiklerinden bahsetmiştir. Faciadan sonra Kobe’de geçirdikleri sınırlı günler boyunca ihtiyaç duydukları cüzi iâşe ve masraf desteğini kabul ettiklerini anlatan Haydar Bey, aynı satırlarda Japon İmparatoru tarafından kendisine bir Japon üniforması “ihşan” edildiğini de söylemiştir. Rütbe karşılığını bilmediği ve imparatorun ikinci mabeyincisi tarafından getirilen elbise giydirilirken, bir tabur Japon askerinin selama durduğunu anlatan Haydar Bey’e göre, kollarında hanedan armasının bulunduğu bu kıyafetle halk kendisine “secde eder gibi” davranmıştır. Dönüş öncesinde tertip edilen ve rahiplerin deniz kıyısında dualar okuduğu Japon deniz ayini sahnesi Haydar Bey’in hatıralarının travmatik hafızadaki parçalanmış sahneler arası sıradışılığın önemli kesitlerinden birini oluşturmuş, ardından gemilere yerleştirilen kazazedeler İstanbul’a doğru yola çıkmıştır.⁴⁶

Haydar Bey’in anlatısında kurtuluş anının, faciannın hemen ardından başlayacak olan “günah keçisi” arayışına dair kaygılarla iç içe geçtiğine işaret eden izler bulmak da mümkündür. Bu bağlamda hatıratında yer alan “Bize geminin çürüklüğünden battığını söyletmediler” ifadesi, kazanın teknik sebeplerine ilişkin resmî söylemle, tanığın bilgi ve algısı arasındaki gerilimi açıkça ortaya koyar. Nitekim hatıralarını yayımlayacak olan İrtem’le kurduğu ilk temaslardan birinde de benzer bir savunma çizgisi izleyerek, “Bizim hareket zamanımızda bize fırtına çıkacağına dair hiçbir taraftan bir ihbar vaki olmamıştır. Avdet zamanı gelmişti, hareket ettik” sözleriyle, kazadan kısa süre sonra dolaşıma sokulan ve Osman Paşa’nın tayfun ihbarını aldığı hâlde bunu dikkate almadığı yönündeki ithamların asılsızlığına dikkat çeker.⁴⁷ Bu vurgular, sorumluluğun mürettebata yüklenmesine yönelik girişimlere karşı tanığın temkinli bir pozisyon geliştirdiğini ve kendi anlatısını muhtemel suçlamalara karşı bir savunma zemini üzerinde kurduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Haydar Bey’in yıllar sonra dile getirdiği itirazlar, kazanın sorumluluğunun daha 1890’larda mürettebata yüklenmiş olmasına karşı gecikmiş bir savunma belleğinin ürünü olarak okunabilir. Bu yönüyle Haydar Bey’in, travmatik geçmişle hesaplaşmanın değil, önceden sabitlenmiş suçlamalara karşı öznenin kendini yeniden konumlandığı bir içeriğe de sahip olan hatıraları kendini yalnızca kazazede değil, sözü denetlenen bir tanık olarak gördüğünü de düşündürmektedir.

Nihayet, faciadan yaklaşık yarım asır sonra Süleyman Kâni İrtem’in tefrikasıyla ortaya çıkan hatıralar ve olayın içinden yazılmış en ayrıntılı metinlerden biri olarak Haydar Bey tarafından kaleme alındığı artık anlaşılmuş olan raporun Ertuğrul’un batışının “detaylı tasviri” için gereken tüm verilere sahip olduğu ortadadır. Bu noktada fırkateynin batışına ilişkin kaynaklar arasında

⁴⁵ İrtem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi* (2005), 76.

⁴⁶ İrtem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi* (2005), 78-79.

⁴⁷ Süleyman Kâni İrtem, “Haydar Bey ile Görüşme”, *Saray ve Babîlînin İçyüzü* dizisi, *Akşam* (23 Haziran 1935), 8.

çok katmanlı değeriyle ayrı bir konum işgal eden ve birinci elden teknik tanıklık niteliği taşıyan rapor; manevra emirlerinden rüzgârın seyrine, geminin yalpa derecelerinden çarpma anındaki zincirleme yıkıma kadar ayrıntılı gözlemler sunarak resmî tahkikat raporlarında çoğu kez karşılaşılmayan içeriden bir bakış sağlar. Bu yönüyle, yalnızca olayın seyrini aktaran bir kayıt olmaktan çıkarak, karar süreçlerinin ve operasyonel hatların nasıl çözüldüğünü gösteren tamamlayıcı bir tanıklık işlevi görür.

Bununla birlikte rapor, felaketin insani boyutunu görünür kılmaları bakımından da benzersizdir. Direklerin altında kalan denizciler, filikalardan yükselen feryatlar ve kumandanın ölümü gibi sahneler, kazayı sayısal bir bilanço olmaktan çıkararak, yaşanmış bir trajediye dönüştürür. Böylece tarihsel olgunun duyusal ve duygusal katmanları metin üzerinden izlenebilir hâle gelir. Bu özellik, belgenin yalnızca teknik değil, aynı zamanda deneyim tarihine dair bir kaynak olarak değerlendirilmesini mümkün kılar. Raporun bir diğer önemli işlevi, sonraki birçok anlatının kurucu kaynağı olmasıdır. 1930'lu yıllarda basında yer alan röportajlar ve edebî tefrikalar, çoğu kez bu metindeki motifleri ve anlatı iskeletini yeniden üretmiş; böylece belge, Ertuğrul Faciasına dair kolektif hafızanın şekillenmesinde başat bir referans noktası hâline gelmiştir. Bu durum, metnin yalnızca olay anına değil, olayın sonraki temsiller tarihine de müdahil olduğunu göstermektedir.

Ayrıca belge, diplomatik ve kültürel temasların mikro tarihi açısından da dikkat çekici ayrıntılar barındırmaktadır. Bu bağlamda Japon fenercilerin yaralılarına müdahalesi, Alman gambotunun tahliye sürecindeki rolü ve Kobe'deki misafirperverlik gibi unsurlar, Osmanlı denizcilerinin Uzak Doğu coğrafyasıyla kurduğu ilk karşılaşmaların gündelik ve pratik boyutlarını aydınlatırken; bu yönüyle metin, iki ülke arasındaki ilişkilerin duygusal ve toplumsal zeminine dair dolaylı bir belge niteliği de kazanmaktadır. Uzun yıllar boyunca Ertuğrul Faciası "kaderin cilvesi" yahut "tabiatın gazabı" gibi genelleyici ifadelerle açıklanmış, olayın somut dinamikleri arka planda kalmıştır. Bu noktada Haydar Bey'in hatıraları ve olayın içinden yazdığı raporu, felakete giden sürecin; manevra tercihleri, tayfunun seyri ve geminin yapısal kırılmalardan oluşan aşamalarını görünür kılarak bu indirgemeci anlatıyı aşma imkânı sunmakta, belki de en önemlisi, yüzlerce denizcinin son dakikalarını bir subayın gözünden kayda geçirerek olayı anonim bir istatistik olmaktan çıkarmaktadır.

Bu sayede felaket, efsane ile tarih arasındaki belirsiz alandan sıyrılarak, yaşayan bir tanığın dili üzerinden daha somut ve sorgulanabilir bir tarihsel anlatıya dönüşmektedir. Bu tespitten hareketle, raporun sağladığı olgusal zemini korumakla birlikte, anlatının ikinci katmanını oluşturan ve Akşam gazetesinde tefrika edilen hatıralara yönelmek; felaketin yalnızca kayda geçirilmiş teknik yüzünü değil, tanıklıkların zaman içinde kurduğu ilişkiler ağı içinde yeniden biçimlenen deneyimsel boyutunu da çözümlemeyi gerekli kılmaktadır. Bu Haydar Bey'in ilgili metinlerinin tekil resmî belgeler olarak değil, dolaşıma girdikçe yeni anlam katmanları kazanan travmatik facia anlatıları olarak görülmesine de imkân sağlayacaktır.

Ertuğrul Faciası üzerine yapılan çalışmaların önemli bir bölümü, geminin teknik kusurları, Osmanlı-Japon diplomatik ilişkileri ve felaketin anıtlaşma süreçleri etrafında şekillenmiş; buna karşılık kazazedelerin birincil anlatıları görece sınırlı kalmış ve çoğu ancak geç tarihlerde, basın aracılığıyla dolaşıma girebilmiştir. Bu kıtlık, Haydar Bey'e atfedilen rapor ve tefrika metinlerini, modern araştırmalar içinde doğal olarak merkezî bir başvuru kaynağı hâline getirmiştir. Nitekim son dönemde kazazede anlatılarını ayrı bir başlık altında ele alan çalışmalar, felaketin yalnızca teknik ve diplomatik değil, aynı zamanda tanıklık temelli ve dolaşım süreçleri içinde kurulan bir tarihinin de yazılabileceğini göstermektedir.

Bu bağlamda kazazede mühendis Mehmed Ali (Balkır)'ın hatıralarında Haydar Bey'i "mektepten yeni çıkmış 35 mühendisten hayatta kalan tek kişi" olarak anması⁴⁸ ve kazadan sonra 69 kazazede İstanbula getiren Hiei ve Kongo kruvazörlerini birlikte ziyaret ederek resmî karşılama yer aldıklarını belirtmesi,⁴⁹ Haydar Bey'in anlatılarının yalnızca bireysel değil, kolektif bir tanıklık ağı içinde karşılık bulduğunu somut biçimde ortaya koymaktadır. Balkır'ın anlatısında Haydar Bey'in, felaket sonrasındaki yeniden karşılaşmaların ve resmî törenlerin aktif bir öznesi olarak yer alması, bu ağın yalnızca metinler arası değil, yaşantılar arası süreklilik ürettiğini; kazazedelerin birbirlerini hatırlama biçimlerinin de dolaşım tarihinin bir parçası hâline geldiğini göstermektedir. Böylece Haydar Bey'in metinleri, tekil bir ses olmanın ötesinde, diğer kazazede anlatılarıyla keşişen bir düğüm noktası hâline gelip, Ertuğrul Fırkateyni Faciası ile ilgili tarih yazımında özgül bir ağırlık kazanmakta; aynı zamanda bu anlatıların nasıl dolaşıma girdiği sorusu, metinlerin içeriği kadar belirleyici bir inceleme alanı haline gelmektedir.

Akşam gazetesinde Süleyman Kâni İrtem imzasıyla yayımlanan ve Haydar Bey'in anlatılarına dayandığı belirtilen tefrika metinleri, işte bu dolaşım sürecinin en görünür eşiğini oluşturarak Ertuğrul Fırkateyni Faciası'na dair ikinci önemli tanıklık katmanını meydana getirmektedir. O güne dek Süleyman Nutki'nin 1911 tarihli eseri⁵⁰ dışında neredeyse bakır kalmış olan facia anlatısı, Haydar Bey'in hatıralarıyla ilk kez kişisel (ve bir anlamda resmen de ispatlanabilir olan) detaylar kazanmıştır. İrtem'in, metni kaleme alırken Haydar Bey'in sözlü anlatısına özsel bir müdahalede bulunmadığı varsayıldığında, bu hatırat yalnızca raporu tamamlayan bir metin değil, tanıklık ağının kamusal alanda yeniden kurulmasına aracılık eden bir kaynak niteliği kazanmakta ve birkaç açıdan dikkate değer hâle gelmektedir;

Her şeyden önce tefrikaya konu edilen hatıraların sahibi olan Haydar Bey, gemideki konumu ve Amiral Osman Paşa'ya yakınlığı sayesinde komuta kademesindeki psikolojik gerilime de vakıf olmuştur. Ayrıca Haydar Bey, tefrika edilen hatıralarıyla kaza raporunun yoğun ve özlü dilinde yer almayan ayrıntıları görünür kılarak olayın süreçsel boyutunu genişletmiştir. Rapor çoğu kez emir-sonuç ekseninde ilerlerken, hatırat gemideki gündelik atmosferi, mürettebat arasındaki konuşmaları ve fırtına öncesi psikolojik iklimi daha geniş bir zaman ufku içinde tasvir etmektedir. Bu yönüyle metin, felaketin yalnızca teknik değil, deneyimsel tarihini de kurmaya imkân vermekte; raporda birkaç satırla geçilen kesitler, hatıratla ardışık sahnelere dönüşmektedir.

İkinci olarak hatırat, batış anına ilişkin öznel zaman ve mekân algısına çeşitli boyutlar kazandırmaktadır. Bu bağlamda örneğin, direklerin devrilmesi, enkaz üzerindeki sürüklenme ve sahile çıkış gibi bölümler, rapordaki şematik anlatıyı tamamlayan duyusal betimlemeler içermektedir. Bu anlatılar, travmatik olayların tanık belleğinde nasıl örgütlendiğine dair dolaylı veriler sunarken; böylece, yalnızca "ne oldu?" sorusuna değil, "nasıl hatırlandı?" sorusuna da cevap vermektedir.

Ertuğrul Fırkateyni Faciası anlatısının kamusal dolaşıma giriş biçimini göstermesi bakımından da önemli olan ve 1930'lu yılların basın ortamında yayımlanan hatırat, felaketin Erken Cumhuriyet Dönemi toplumsal hafızasındaki temsillerini biçimlendiren ilk kapsamlı anlatılardan biridir. Bu durum, hatıratı yalnızca bir tanıklık kaydı değil, aynı zamanda dönemin

⁴⁸ "Mehmed Ali Bey'in Müheyyic Hatıraları", *Haftalık Mecmua* (10 Kanun-ı Sani 1927), 4 ve ayrıca aktaran Sürmeli, "Mehmed Ali (Balkır)'ın Hatıraları" (2023), 184.

⁴⁹ "Mehmed Ali Bey'in Müheyyic Hatıraları", *Haftalık Mecmua* (17 Kanun-ı Sani 1927), 5,7 ve ayrıca aktaran Sürmeli, "Mehmed Ali (Balkır)'ın Hatıraları" (2023), 187.

⁵⁰ Süleyman Nutki, *Ertuğrul Fırkateyni Faciası* (İstanbul: Matbaa-i Bahriye, 1327)

tarikh yazımı pratikleri ve popüler anlatı beklentileriyle ilişkili kültürel bir metin olarak da değerlendirmeyi gerektirir. Osmanlı denizcilerinin Japonya'daki karşılaşmalarına dair gündelik temasların mikro düzeyini görünür kılan hatırat, Japon fenercilerin yaralılarına yaklaşımı, yerel halkla kurulan ilk iletişim çabaları ve tahliye sürecindeki lojistik ayrıntılarıyla; iki toplum arasındaki erken etkileşimlerin insani yüzünü yansıtmaktadır. Bu tür ayrıntılar, resmî belgelerde çoğu kez izlenemeyen toplumsal bağlamı tamamlaması hasebiyle oldukça önemlidir. Bununla birlikte tefrikanın kullanımı, metodolojik bir ihtiyatı da zorunlu kılmaktadır. Zira metnin bir gazetede yayımlanmış olması, anlatının kurgusal düzenleme, dramatisasyon ve dönemin okur beklentileriyle biçimlenmiş olabileceğini akla getirmektedir. Bu nedenle hatırat, raporla çapraz okuma içinde değerlendirilmeli; çelişkiler bir yanlışlık göstergesi olarak değil, farklı anlatı türlerinin doğasından kaynaklanan perspektif ayrımları olarak yorumlanmalıdır.

Sonuç olarak İrtem aracılığıyla yayımlanan hatırat, Haydar Bey'e ait kaza raporunu ikame eden değil, onu tamamlayan ve derinleştiren bir metin olarak ele alınmalıdır. Rapor olayın iskeletini, hatırat ise bu iskelet üzerindeki yaşantısal dokuyu sunmaktadır. Bu iki kaynağın birlikte kullanımı, Ertuğrul Fırkateyni Faciası'nı yalnızca teknik bir deniz kazası değil, insan deneyiminin, belleğin ve kamusal anlatının iç içe geçtiği çok katmanlı bir tarihsel olgu olarak kavranabilmesine olanak tanımaktadır. Bu noktada, tefrika edilen hatıratın değerlendirilmesinde bellek çalışmalarının işaret ettiği bazı yapısal sınırlılıklar dikkate alınmalıdır. Olaydan uzun yıllar sonra aktarılan anlatıların, Kolektif Hafıza çalışmalarıyla tanınan M. Halbwachs'ın vurguladığı üzere; toplumsal bellek çerçeveleri içinde yeniden şekillenmesi ve tanığın deneyiminin sonraki dönemlerin söylemleriyle eklemlenmesi olasıdır.⁵¹ Nitekim travma ve hatırlama ilişkisine odaklanan araştırmalar da şok edici olayların, bellekte hem yoğunlaşmış hem de seçici biçimde kodlandığını, anlatının zaman içinde yeniden örgütlenebildiğini göstermektedir.⁵² Bu noktada metnin gazete ortamında yayımlanmış olması, P. Ricoeur'ün işaret ettiği türden bir anlatısal yeniden kurma süreci⁵³ ve editoryal aracılıkla ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla en sağlıklı yaklaşım, tefrika edilen hatıratı tek başına belirleyici bir olgu kaydı ya da bütünüyle öznel bir anlatı olarak görmektense; kaza raporu, resmî yazışmalar, dönemsel gazete haberleri ve diğer tanıklıklarla çapraz okuma içinde değerlendirmektir.

Yedi Çocuklu Emekli İhtiyar Haydar

Ertuğrul Fırkateyni Faciası'ndan sağ kurtulan subayların büyük bölümünün meslekten tasfiye edildiğine dair yerleşik kanaatin aksine, Haydar Bey'e ilişkin röportajlar ve resmî personel kayıtları birlikte okunduğunda, onun facia sonrasında kurumsal sistem içinde tutulduğu ve mesleki çizgisinin uzun yıllar kesintiye uğramadığı anlaşılmaktadır. Süleyman Kâni İrtem'e 1935 yılında aktardığı anlatıda, kazadan sonra yaklaşık iki yıl süreyle Bahriye Nezareti makam yaverliğinde "kullanıldığını" belirtmesi,⁵⁴ bu bakımdan özellikle dikkat çekicidir. Makam yaverliği, nezaret makamına doğrudan bağlı bir güven pozisyonu olup, bilgi ve temsil yetkinliği gerektiren bir görevdir; Haydar Bey'in böyle bir mevkide görevlendirilmiş olması, onun tahkikat süreçlerinde suçlanan değil, tecrübesine başvurulmuş bir subay olarak değerlendirildiğini düşündürmektedir.

⁵¹ Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*. (Chicago: University of Chicago Press, 1992), 38–55.

⁵² Bessel A. van der Kolk & Rita Fisler, "Dissociation and the Fragmentary Nature of Traumatic Memories: Overview and Exploratory Study", *Journal of Traumatic Stress*, 8/4 (1995), 505–525 ; Jan Assmann, *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. Çeviren Ayşe Tekin, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001), 6–22.

⁵³ Paul Ricoeur, *Memory, History, Forgetting*. (Chicago: University of Chicago Press, 2004), 131–156.

⁵⁴ İrtem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi*. (2005), 81.

Kendi anlatısına göre bu görevi, İdare-i Mahsusa'ya "atılması" izlemiştir.⁵⁵ Deneyimli zabıtların istihdam edildiği, maaş ve iâşesi görece düzenli bu kurumda görev alması, onun meslekten dışlanmadığını; aksine yarı askerî-yarı ticari denizcilik alanında aktif biçimde çalışmayı sürdürdüğünü göstermektedir. Bu tabloyu teyit eden en somut veri, Deniz Harp Okulu personel çizelgesinde yer alan 22 Ocak 1917 tarihli emeklilik kayıdır.⁵⁶ Söz konusu tarih, Haydar Bey'in resmî kariyerinin Cumhuriyet'in hemen öncesine kadar devam ettiğini kesinleştirmekte ve facia sonrası yaşandığı iddia edilen ani "tasfiye" anlatısıyla açık biçimde çelişmektedir. Zira, 1908'de kıdemli yüzbaşığa nasb edildikten sonra, 1909 tarihli bir belgede Samsun ve çevre limanları müdürlüğünden henüz başka bir göreve iktisab ettiğinden bahsedilmiş olması,⁵⁷ tasfiyeyle değil de taşra idaresinde güven duyulan bir yönetici olmasıyla ilişkilendirilebilir.

Süleyman Kâni İrtem'in 1935 yılına ait metni, Haydar Bey'in 1930'ların ortasında hayatta olduğuna dair en erken ve en yalın doğrulamayı içerir: Bu bağlamda metinde bulunan okuyucu mektubunda "*Bahriye Binbaşılığında mütekait Haydar Bey bugün sağdır... Üsküdar'da oturuyor*" denilerek⁵⁸ hem ikametın şehir içi eksenine işaret edilerek yer bildirim yapılmış hem de (*mütekait binbaşı*) statüsü dillendirilmiştir. İrtem'in aynı pasajdaki kendi notu ise, bu bilginin yalnızca okuyucu mektubuna dayanmadığını; "*dostlarımızdan esbak İstanbul Liman Reisi Bay Mahmud*" üzerinden ikinci bir doğrulama hattı daha bulunduğunu göstermektedir: Bay Mahmud'un, birkaç ay önce İrtem'e, "*Beyrut'a gitmiş bulunan*"⁵⁹ Haydar Bey'in sağ olduğunu ve Üsküdar'da yaşadığını haber vermiş olması, 1930'larda Haydar Bey'in "bulunabilirliğini" teyit ederken, aynı zamanda dönemin bilgi dolaşım ağını da açarak; denizcilik çevreleri içinden yürütülen "haber alma" pratiklerinin işlevselliğine işaret etmektedir.

Süleyman Kâni İrtem'in 1935 tarihli röportajının satır aralarında birkaç cümleyle geçiştirilen ve Haydar Bey'in iş yaşamındaki sürekliliğin bir şekilde maddi refah anlamına gelmediğine işaret eden gündelik yaşama dair bazı detaylar bulmak da mümkündür. Bu bağlamda "*Bahriye binbaşılığında mütekait*" Haydar Bey, Üsküdar'daki "*küçük evceğizinde oymacılık işleriyle uğraşan*" bir emekli olarak tasvir edilmiştir.⁶⁰ Oymacılığın o sırada Haydar Bey'in mecburen yapmak zorunda kaldığı gelir getirici bir meşgale olarak sunulması, uzun yıllar devlet hizmetinde bulunmuş eğitilmiş bir subayın emeklilik yıllarında çeşitli sebeplerle alternatif geçim yollarına yönelmek zorunda kaldığını göstermektedir.

Nitekim Ziya Şakir'in huzurunda Naci Sadullah (Danış)'a verdiği iddia edilen 3-4 Şubat 1937 tarihli röportaj, Haydar Bey'in içinde bulunduğu ekonomik koşulların zorluğuna işaret eden ikinci bir pencere açmaktadır. Burada geçim sıkıntıları devam ederken, bizzat ulaştığı gazetecilerden "*Ertuğrul Faciasının kahramanları namına muazzam bir abide dikilirken, Türkiye'de sağ kalan o adamlardan biri olduğunu bir köşeye yazarak onu ve çocuklarını sürünmekten kurtarmasını*"⁶¹ isteyen Haydar Bey, daha çok felaket hafızasının bir ortağı olarak ikinci plana düşmektedir. Aynı kişinin nihayetinde aynı yaşanmışlığa dair bir metinde düşkün ve şaşkın bir tanık, diğerinde ise tarihsel tanıklığın otoritesi olarak belirmesi, röportajlardan sonuncusunun kurgusal olabileceğini, en azından farklı beklentilere göre biçimlendirildiğini düşündürmektedir.

⁵⁵ İrtem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi*. (2005), 81.

⁵⁶ Çoker, *Bahriye Mekteplerimiz*. (1973), 37.

⁵⁷ BOA, İ.DUİT, 181-121, H. 21.01.1934.

⁵⁸ İrtem, "Haydar Bey Hakkında Bir Not", *Akşam*. (15 Haziran 1935), 10.

⁵⁹ İrtem, "Haydar Bey Hakkında Bir Not", *Akşam*. (15 Haziran 1935), 10;

⁶⁰ İrtem, *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi*. (2005), 81.

⁶¹ Sadullah, "Ertuğrul Faciası...", *Son Posta*, (4 Şubat 1937), 10.

Bütün bu veriler birlikte ele alındığında, Haydar Bey'in facia sonrasındaki hayatının kurumsal devamlılık ile gündelik kırılma arasında salınan bir görünüme sahip olduğu söylenebilir. Resmî kayıtlarda 1917'ye kadar uzanan kesintisiz mesleki hat, onun devlet nezdindeki itibarını koruduğunu ortaya koyarken; yedi çocuklu bir aile babası olarak Üsküdar'da zanaatla geçimini desteklemesi, emeklilikte karşılaştığı maddi güçlüklerle işaret etmektedir. Beyrut'a gitmiş olabileceğine dair muğlak kayıt ise yaşamının zaman zaman hareket halinde olduğu bir seyre sahip olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla ne bütünüyle gözden düşmüş bir kazazede ne de yalnızca simgesel bir kahraman olarak konumlandırılmayacak olan Haydar Bey'in denizcilikle bağı kopmamış, maddi bakımdan mütevazı bir hayat süren, hafızası kamusal ilgiye açık bir tanık profili çizdiği söylenebilir. Bu tanık portresi, Ertuğrul Fırkateyni Faciası'nın yalnızca anlık bir trajediyle sonuçlanmadığını, aynı zamanda tanıklarının ailevi ve toplumsal hayatlarını uzun vadede kırılmaya uğratarak biçimlendiren karmaşık sonuçlar doğurduğunu da göstermektedir.

Sonuç: Parçalanmış Bir Hatıradan Anonim Bir Anlatıya

Ertuğrul Fırkateyni Faciası üzerine teşekkül eden literatür uzun zamandır kazanın seyri, teknik sebepleri ve diplomatik sonuçları etrafında yoğunlaşmış; buna karşılık kazazedelerin facia sonrasındaki hayatlarına dair sorular çoğu zaman tali görülmüştür. Bu durum yalnızca araştırma tercihlerinin yöneliminden kaynaklanmadığı gibi; aynı zamanda tanıklık metinlerinin kullanım biçimiyle de yakından ilişkilidir. Zira hatırat ve röportajlar çoğunlukla olayın kronolojisini destekleyen veriler olarak değerlendirilmiş, bu metinlerin hangi şartlarda üretildiği ve birbirleriyle nasıl ilişki kurduğu yeterince sorgulanmamıştır. Dolayısıyla bu yaklaşım, metinleri görünür kılarken metin sahiplerini silikleştirmiştir. Bu nedenle anlatılarda sürekli karşılaşılan Mülazım-ı Sâni Haydar Bey, literatürde varlığı bilinen fakat hayatı bütünlüklü biçimde ele alınmamış tarihsel bir kişi olarak kalmıştır.

Bu çalışma, söz konusu boşluğu yalnızca Haydar Bey hakkında yeni bilgiler toplamak suretiyle değil, bu eksikliğin neden ortaya çıktığını açıklayarak ele almıştır. Bu doğrultuda facianın resmî raporları, sonraki yıllarda yayımlanan hatırat ve röportajlar ile bunlardan beslenen edebî tefrikalar birlikte değerlendirilmiş; metinler, yalnızca içerikleri bakımından değil, anlatı düzenleri ve tekrar eden ifade kalıpları bakımından da karşılaştırmalı olarak okunmuştur. Böylece araştırma, olayın yeniden anlatımından ziyade anlatının nasıl oluştuğunu izlemeye yönelmiş; tanıklıkların birbirinden bağımsız kayıtlar mı yoksa birbirini etkileyen metinler mi olduğu sorusuna cevap aranmıştır. Mukayeseli okuma sonucunda ulaşılan ilk belirgin bulgu, literatürde anonim bırakılan askerî raporun belirli bir anlatıcı perspektifine ait olduğudur. Rapordaki olay sıralaması, ayrıntı tercihleri ve anlatıcının kendisini konumlandırma biçimi, Haydar Bey'e atfedilen hatırat ve röportajlarla ortak bir deneyim merkezine işaret etmektedir. Bu ortaklık yalnızca olayların benzerliğiyle sınırlı değildir; anlatımın dikkatini yoğunlaştırdığı sahneler ve hayatta kalma tecrübesinin anlamlandırılma tarzı bakımından da aynı çizgiyi takip etmektedir. Bu nedenle çalışma, söz konusu raporun herhangi bir kazazedeye değil, bizzat aynı zamanda fırkateynin fotoğrafçısı da olan Mülazım-i Sâni (*Teğmen*) Haydar Bey'e ait olduğunu metnin iç özelliklerine dayanan kanıtlarla ortaya koymuştur. Bu tespit, araştırmanın biyografik yönünü güçlendirdiği gibi tanıklıkların değerlendirilme biçimine dair yeni bir bakış açısı da sunmaktadır.

Bununla birlikte çalışma ilerledikçe asıl meselenin tekil bir metnin kime ait olduğunu belirlemekten ibaret olmadığı anlaşılmıştır. Araştırma boyunca karşılaştırılan metinler, farklı isimlere ait gibi görünen birçok anlatının belirli sahneleri ve ifade kalıplarını neredeyse

değişmeden tekrar ettiğini göstermiştir. Özellikle kazanın kritik anlarını betimleyen pasajların bir tanıktan diğerine aktarılırken yalnızca anlatıcı adının değişmesi, tanıklıkların bağımsız hatırlamalar olarak ele alınamayacağını ortaya koymuştur. Bu durum, literatürde sıklıkla başvurulan “çok sayıda tanığın aynı şeyi söylemesi” biçimindeki doğrulama anlayışının bu örnek için yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Çünkü burada söz konusu olan, çok sayıda bağımsız hatırlama değil; sınırlı sayıdaki anlatının defalarca çoğaltılmasıdır.

Bu noktada Erken Cumhuriyet yıllarında, dönemin çeşitli ulusal gazetelerinde tefrika ettiği tarihsel yapıtlarıyla tanınan Ziya Şakir'in *151 Numaralı Şehit* adlı tefrikası da ayrıca belirleyici bir rol oynamaktadır. Zira bu makale bağlamında yapılan araştırmalar, Ziya Şakir'in *151 Numaralı Şehit* adlı tefrikasının yalnızca edebî bir kurgu olarak kalmadığını; aksine önceki tanıklık anlatılarını dramatik bir bütünlük içinde yeniden düzenlediğini göstermiştir. Daha da önemlisi, sonraki yıllarda yayımlanan bazı röportajların bu kurgusal anlatının dilini ve sahne düzenini benimsemesi, anlatı ile tanıklık arasındaki ilişkiyi tersine çevirmiştir. Böylece edebî metin, tanıklığın temsilinden ziyade tanıklığın biçimlenmesine etki eden bir kaynak hâline gelmiştir. Bu bulgu, Ertuğrul Fırkateyni/Faciası anlatılarının yalnızca yaşanmış bir olayın hatırlanmasıyla değil, metinler arası dolaşım yoluyla şekillendiğini de açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu çerçevede çalışmanın ulaştığı temel sonuç, Ertuğrul Fırkateyni Faciası anlatılarının birbirinden bağımsız bireysel tanıklıklar toplamı olmadığıdır. Aksine bu anlatılar, ortak bir çekirdeğin farklı metinlerde yeniden işlenmesiyle oluşmuş bir aktarım zinciri içinde şekillenmiştir. Tanıklık sayısının artmasıyla anlatı çeşitliliği artmadığı gibi çoğu zaman aynı anlatı farklı isimlere dağıtılmış gibi görünmektedir. Dolayısıyla Ertuğrul Fırkateyni/Faciası anlatıları söz konusu olduğunda ilgili tarihsel hafıza, çok sayıda hatırlamanın birleşimi olarak değil belirli bir anlatının dolaşımı olarak teşekkül etmiştir. Ertuğrul Fırkateyni Fotoğrafçısı Haydar Bey'in, ilgili literatürde bugüne kadar bütünlüklü biçimde ele alınmamış olması da bu durumla doğrudan ilişkilidir. Çünkü Haydar Bey metinlerde sürekli mevcut olmakla birlikte çoğu kez bir kişi olarak değil bir anlatı odağı olarak yer almıştır. “*Fotoğrafçı Haydar*” ve “*Haydar Kaptan*” adları zamanla belirli bir bireyi işaret etmekten ziyade belirli bir deneyim biçimini temsil eden bir figüre dönüşmüş; bu nedenle gerçek kişi anlatı karakteri içinde silikleşmiştir. Ancak nihayet bu çalışmayla, ilgili metinler arasındaki tekrarlar ve aktarım ilişkileri izlenerek “meçhul” bir figür ile “meşhur” bir tarihsel kişilik arasındaki mesafe görünür hâle getirilmiş ve böylece Ertuğrul Fırkateyni Fotoğrafçısı Haydar Bey'in gözden kaçan “meksûr” biyografisinin gün yüzüne çıkarılabilmesi için mütevazı bir medhal yapılmıştır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ.DUİT., 181 / 121, 23 Temmuz 1916.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İ.DUİT., 181-121, H. 21 Muharrem 1334 (4 Aralık 1915).

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR.İD., 2044 / 55, 23 Eylül 1890.

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 543 / 44764 / 215656-9, 19 Temmuz 1944.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Müzesi, Yazma Eserler, no. 38-C. *Ertuğrul Fırkateyni Faciası'ndan Kurtulan Bir Kazazedenin Rapor*

Dönemsel Süreli Yayınlar

"Bartınlı İhtiyar Ahmet Macerasını Anlatıyor." *Akşam Postası*, 9 Eylül 1937, 11.

"Ceride-i Bahriye." 2 Teşrin-i Evvel 1306.

"Ertuğrul Faciası." *Türksözü*, 10 Eylül 1937, 1, 3.

"Ertuğrul Faciasının Sağ Kalan İki Şahidi Maceralarını Anlatıyor." *Son Posta*, 9 Eylül 1937, 9.

"Ertuğrul Gemisi Nasıl Batmıştı." *Ulus*, 7 Eylül 1937, 1, 4.

"Ertuğrul Gemisi Nasıl Batmıştı", *Bartın Gazetesi*, 9 Eylül 1937, 2, 4.

"Ertuğrul Gemisinden Kurtulanlardan İki Bartın'da Sağdır", *Bartın Gazetesi*, 2 Eylül 1937, 1, 4.

"Ertuğrul ile Japonya'ya Giden ve Boğulmaktan Kurtularak Avdete Muvaffak Olan Mütakaidd Bahriye Kaymakamı Mehmed Ali Bey'in Müheyyic Hatıraları." Nakleden Hikmet Şevki. *Haftalık Mecmua*, no. 77-80 (3, 10, 17, 24 Kanun-ı Sani 1927).

A. R. "151 Numaralı Şehit – Ertuğrul Faciasına Karışan Aşk Macerası." *Son Posta*, 30 Ocak 1937, 1, 7.

Akyavaş, Ragıp. "Ertuğrul Faciasının Hazin Yıldönümü." *Zafer*, 16 Temmuz 1952, 5.

İrtem, Süleyman Kâni. "Haydar Bey Hakkında Bir Not." *Akşam*, 15 Haziran 1935, 10.

İrtem, Süleyman Kâni. "Haydar Bey ile Görüşme." *Saray ve Babîâlinin İçyüzü* dizisi, *Akşam*, 23 Haziran 1935, 8.

İrtem, Süleyman Kâni. "Ertuğrul Faciasından Kurtulanlardan Birinin Başından Geçenler." *Saray ve Babîâlinin İçyüzü* dizisi, *Akşam*, 27 Haziran 1935, 10.

Müntekim, A. "Batan Ertuğrul Gemisi Kahramanlarından Sağ Kalan Çavuş Anlatıyor." *Tan*, 11 Mayıs 1938, 7.

Naci Sadullah. "Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük." *Son Posta*, 3-4 Şubat 1937, 9,11.

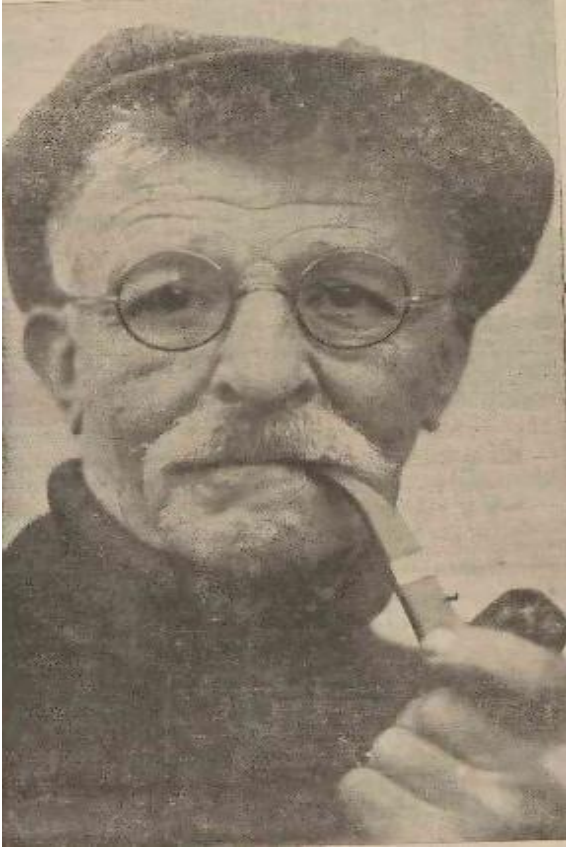
Naci Sadullah. "Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük - 2." *Son Posta*, 4 Şubat 1937, 6,10.

Ziya Şakir. "151 Numaralı Şehidi Niçin ve Nasıl Yazdım?" *Son Posta*, 30 Ocak 1937, 7, 10.

Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler

- Arstila, Valtteri. "Time Slows Down During Accidents." *Frontiers in Psychology*, 3 (June 2012): 1-10.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. Çeviren Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Balkır, Mehmed Ali. *Ertuğrul'un Müheyyic Macerası: Faciadan Kurtulan Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali'nin Ertuğrul Faciası Hatıraları*. Metni aktaran Hikmet Şevki Bey; günümüz Türkçesine uyarlayan Mirza Mahmut Demir. İstanbul: Derin Tarih Kültür Yayınları, 2024.
- Çoker, Fahri. *Bahriye Mekteplerimiz (Deniz Harp Okulu ve Lise)*. Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, 1973.
- Dündar, A. Merthan. "Muhayyel Tarihe İtiraz: Ertuğrul Faciası, Yamada Torajiro ve Abdülhalim Noda Shotaro Üzerine", *Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi*. Editörler: K. Ali Akkemik ve Sadık Ünay, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2015, 362-372.
- Eronat, Canan, hazırlayan. *Ertuğrul Süvarisi Ali Bey'den Ayşe Hanım'a Mektuplar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Gerede, R. Hüsrev. *Mübarek Ertuğrul Şehitlerimiz ve Muhteşem Anıtları*. İstanbul: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi, 1956.
- Halbwachs, Maurice. *On Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
- İrtem, Süleyman Kâni. *Ertuğrul Faciası – Boğazlar Meselesi*. Hazırlayan Osman Selim Kocahanoğlu. İstanbul: Temel Yayınları, 2005.
- Manderbacka, Teemu, Tommi Mikkola, Pekka Ruponen, and Jerzy Matusiak. "Transient Response of a Ship to an Abrupt Flooding Accounting for the Momentum Flux" *Journal of Fluids and Structures*, 57 (2015): 108–126.
- Nutki, Süleyman. *Ertuğrul Fırkateyni Faciası*. İstanbul: Matbaa-i Bahriye, 1327.
- Serdümen Hakkı Efendi. *Kazadan Kurtulan Serdümen Hakkı Efendi'nin Kaleminden Ertuğrul Fırkateyni Destanı*. Hazırlayan M. Sabri Koz. İstanbul: Atlas Tarih, 2011.
- Stetson, Dorothy, Matthew Fiesta, and David M. Eagleman. "Does Time Really Slow Down During a Frightening Event?" *PLoS ONE* 2, no. 12 (2007): 1295.
- Sürmeli, Serpil. "Ertuğrul Faciasından Kurtulan Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali (Balkır)'ın Hatıraları." *History Studies* 15, no. 2 (Mayıs 2023): 171–196.
- Şehsuvaroğlu, Haluk Y. *Deniz Tarihimize Ait Makaleler*. İstanbul: Deniz Basımevi, 1965.
- van der Kolk, Bessel A., and Rita Fisler. "Dissociation and the Fragmentary Nature of Traumatic Memories: Overview and Exploratory Study." *Journal of Traumatic Stress* 8, no. 4 (1995): 505–525.
- Ziya Şakir. *151 Numaralı Şehit – Ertuğrul Faciasında Bir Aşk Hikâyesi*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları, 2014.

EK 1 – Türk Basınında Ertuğrul Fırkateyni Fotoğrafçısı Haydar Bey

* "Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük." *Son Posta*, (3 Şubat 1937), 9.

** "Ertuğrul Faciasının Hayatta Kalan Tek Kahramanı ile Görüştük." *Son Posta*, (4 Şubat 1937), 6.

Summary

The extensive literature on the Ertuğrul Frigate Disaster has long concentrated on the course of the event, its technical causes, and its diplomatic consequences, while questions concerning the post-disaster lives of the survivors have largely remained secondary. As a result, although the chronology of the event is well known, the identities of the witnesses who conveyed this chronology and the lives they led afterwards have remained largely unclear. One of the most frequently cited witnesses through his memoirs and reports, Second Lieutenant (Mülazım-ı Sâni) Haydar Bey, is among the figures whose presence is constant in the narratives yet whose life has never been the subject of an independent biographical inquiry. Starting from this contradiction, the present study aims not only to present new information about Haydar Bey's life but also to explain why he has not previously been examined in a comprehensive manner. To this end, the article approaches Ertuğrul narratives not merely as historical data but also as narrative texts. Official reports on the disaster, memoirs attributed to survivors, newspaper interviews, and the literary serials derived from them are examined together. The texts are comparatively analyzed not only in terms of their content but also with regard to narrative structure, scene construction, and recurring expressions. Rather than retelling the event itself, the research therefore investigates how the narrative was produced and circulated. The central question becomes whether the testimonies constitute independent records or mutually influencing texts.

The first significant finding of the comparative reading is that the military report accepted in the literature as anonymous belongs to a specific narrative perspective. The sequence of events in the report, the selection of details, and the narrator's positioning correspond to the experiential center found in the memoirs and interviews attributed to Haydar Bey. This correspondence extends beyond factual similarity; it is also evident in the moments emphasized by the narration, the interpretation of survival, and the way the experience is rendered meaningful. On this basis, the study demonstrates through internal textual evidence that the report was written not by an unspecified survivor but by Haydar Bey himself. This finding establishes him not merely as a figure mentioned in the narratives but as the actual author of particular texts. As the analysis progressed, however, it became clear that the issue was not limited to identifying the author of a single text. Many accounts attributed to different individuals were found to repeat certain scenes and expressions almost verbatim. Particularly in descriptions of the most critical moments of the disaster, only the narrator's name changed while the narrative structure remained intact. This observation challenges the common historiographical assumption that "multiple witnesses reporting the same thing" automatically confirms factual reliability. In this case, what appears to be multiplicity does not arise from independent recollection but from the circulation of a limited number of narrative patterns. At this point, the famous 1930s serial by Ziya Şakir, *151 Numaralı Şehit*, acquires particular importance. The study shows that this text was not merely a literary fiction but a dramatic reorganization of earlier testimonial narratives. More importantly, certain later interviews adopted the language and scene composition of this fictional account, reversing the expected relationship between testimony and representation. Instead of literature reflecting testimony, testimony itself was shaped by literary narration. The serial thus functioned not simply as a representation of experience but as a formative source in the production of testimony. This finding demonstrates that Ertuğrul narratives emerged not solely through recollection but through intertextual circulation.

The principal conclusion of the study is therefore that Ertuğrul narratives do not consist of independent individual testimonies. Rather, they were formed within a chain of transmission in which a shared narrative core was repeatedly reworked in different texts. An increase in the number of testimonies did not produce greater narrative diversity; instead, the same narrative was distributed among different names. Historical memory thus appeared not as the sum of many recollections but as the circulation of a limited narrative framework. The absence of a comprehensive treatment of Haydar Bey's life is directly related to this process. Although constantly present in the texts, he functioned less as an identifiable individual than as a narrative focal point. Over time, the name "Haydar Kaptan" came to signify not a specific person but a representative figure embodying a certain type of experience. The historical individual consequently faded into the narrative character. By tracing repetitions and transmission relationships among texts, the study makes visible the distance between this figure and the historical person and thereby brings Haydar Bey's overlooked biography to light.

These findings also require a broader reconsideration of how the disaster's memory was formed. The Ertuğrul Frigate has often been read as a symbolic episode within the context of Ottoman modernization, with the historical event and its representation frequently conflated. This study shows, however, that memory arises not only from events themselves but also from the relationships among the texts that recount them. Testimony thus emerges not as a transparent window onto the past but as a narrative field in which the past is rendered meaningful. This does not imply that testimonial texts are entirely fictional. A shared experiential core clearly exists; yet this core has been interpreted, reorganized, and narratively shaped over time. The issue, therefore, concerns not the factual accuracy of memory but the form of narration. Testimony does not preserve experience unchanged; it renders it meaningful. Similar narratives do not independently arise in different individuals; rather, similar narratives are attributed to different individuals. The textual correspondences identified throughout the study provide concrete evidence of this process.

Accordingly, the article does not add a new event to the history of the Ertuğrul Frigate Disaster but reinterprets existing knowledge. While the occurrence of the disaster is largely known, the manner in which it has been remembered and narrated is not. The study demonstrates that historical reality must be sought not only in events themselves but also in their processes of narration. The relationship between history and memory is thus approached as a matter of production rather than mere verification. In conclusion, the article offers three principal contributions. First, it presents, on the basis of concrete evidence, the identity and life of Haydar Bey, a figure frequently cited yet never comprehensively examined. Second, it reconsiders the evaluation of sources by attributing an anonymous military report to a specific author through textual analysis. Third, and more broadly, it demonstrates that Ertuğrul narratives constitute not a collection of independent testimonies but a network of mutually influencing narratives. The study therefore represents not only a biographical investigation illuminating a neglected historical figure but also a methodological proposal for reading testimony-based historiography. The memory of the Ertuğrul Frigate Disaster is thus understood not as the sum of individual recollections but as a narrative domain continually reconstructed through textual circulation.